Andrea Staid

Arditi del Popolo

ο πρώτος ένοπλος αγώνας ενάντια στο φασισμό 1921-1922

εκδόσεις ΕΥΤΟΠΙΑ

Andrea Staid

Arditi del Popolo

ο πρώτος ένοπλος αγώνας ενάντια στο φασισμό 1921-1922

εκδόσεις ΕΥΤΟΠΙΑ

Αθήνα 2012

μετάφραση: Σόνια Μαρίνου
επιμέλεια: Γιώργος Παπαγιάννης, Τατιάνα Τζαναβάρα
σελιδοποίηση: Κώστας Αλεβίζος

Σημείωμα της έκδοσης

Σε κάποιον «αμύητο», πιθανότατα θα δημιουργεί μεγάλη απορία το ότι υπάρχουν πάρα πολλά σημειολογικά κοινά μεταξύ των Arditi del Popolo και των φασιστικών ομάδων δράσης, των fasci combattenti, στις αρχές της δεκαετίας του 1920. Για παράδειγμα το σύμβολο των Arditi del Popolo της Ρώμης αλλά και των squadristi ήταν μια νεκροκεφαλή με ένα μαχαίρι στο στόμα, με μόνη διαφορά το χρώμα του μαχαιριού και των ματιών της νεκροκεφαλής (κόκκινο για τους Arditi del Popolo, λευκό για τους φασίστες).

Για να καταλάβει κανείς το τι ακριβώς ήταν οι «Arditi del Popolo», πρέπει να γυρίσει ιστορικά λίγο πίσω: συγκεκριμένα στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, τότε που, για να μπορέσει να ανατρέψει την κατάσταση ισορροπίας που προκαλούσε η στρατηγική του πολέμου χαρακωμάτων, ο νεαρός αξιωματικός Τζιουζέππε Μπάσι πρότεινε τη δημιουργία τακτικών τμημάτων εφόδου με τη λογική της διείσδυσης

ανάμεσα στις εχθρικές γραμμές μικρών ομάδων και της δημιουργίας σοκ στον αντίπαλο, τα οποία θα ακολουθούσαν άμεσα οι κύριες δυνάμεις του πεζικού. Έτσι, δημιουργήθηκαν οι Arditi,[1] λέξη που θα μπορούσε να μεταφραστεί ως μια σύνθεση των φράσεων «τολμηροί» και «αυτοί που προκαλούν» (ενν. τον αντίπαλο σε μονομαχία). Μια ειδική μονάδα, στην οποία γίνονταν δεκτοί στρατιώτες είτε από ειδικά όπλα που απαιτούσαν εξαιρετική φυσική κατάσταση (τους αλπινιστές και τους μπερσαλλιέρους), είτε κατόπιν προεπιλογής και μόνο μετά από εξοντωτικές φυσικές και ψυχολογικές δοκιμασίες. Επίσης, γίνονταν δεκτοί και στρατιώτες καταδικασμένοι από τη στρατιωτική δικαιοσύνη, ως εξαγορά της ποινής, πάντα όμως με την προϋπόθεση ότι θα πέρναγαν τις δοκιμασίες.

Ο βασικός οπλισμός μάχης των Arditi ήταν οι χειροβομβίδες (επιθετικές αλλά και thevolet, ένα είδος κρότου-λάμψης), το πιστόλι, και κυρίως το μαχαίρι. Όχι τυχαία, το μαχαίρι βρισκόταν και στο σήμα των Arditi. Η εκπαίδευσή τους γινόταν μόνο με πραγματικά όπλα (πράγμα που δημιουργούσε και υψηλές απώλειες ακόμα από το στάδιο της εκπαίδευσης, καθώς π.χ. εκπαιδεύονταν στην βραχεία βολή χειροβομβίδων με πραγματικές χειροβομβίδες), στη χρήση φλογοβόλου αλλά και στις μάχες σώμα με σώμα και στη χρήση του μαχαιριού. Η χρήση κοκαΐνης (η οποία χορηγούνταν κανονικά πριν τη μάχη) ήταν κανόνας. Οι Arditi είχαν τεράστιες απώλειες κατά τις εφόδους τους. Σε μια πολύ πεζή περιγραφή, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι Arditi ήταν άν-

1 Οι Arditi του Α' Παγκοσμίου Πολέμου δεν θα πρέπει να συγχέονται με τους Arditi del Popolo, οι οποίοι, όπως θα δούμε, αποτελούν μετεξέλιξη των πρώτων.

θρωποι βουτηγμένοι στην πιο ωμή βία, που ζούσαν συνειδητά με το θάνατο δίπλα τους: το θάνατο που αντιμετώπιζαν ανά πάσα στιγμή, το θάνατο που προκαλούσαν με τα ίδια τους τα μαχαίρια, το θάνατο στο συμβολισμό που τους περιέβαλλε. Όχι τυχαία, υπήρχε στο σώμα μια εικονολατρία του θανάτου: μαύρα ρούχα, νεκροκεφαλές κλπ.

Όλα τα παραπάνω, ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία, συνέβαλλαν στο να συγκεντρωθούν στους Arditi όλα εκείνα τα στοιχεία τα οποία οι σύγχρονοι μαρξιστές αποκαλούν «λούμπεν προλετάριους»: τυχοδιώκτες, ρομαντικοί, μαχαιροβγάλτες, φανατικοί, ιδεολόγοι, βρήκαν τη στέγη τους κατά τη διάρκεια του πολέμου στους Arditi. Ταυτόχρονα όμως, εξηγεί πώς στους βετεράνους των Arditi υπήρξε τόσο μεγάλη στράτευση (με την πολιτική έννοια, αλλά και με στρατιωτικούς όρους).

Είναι σημαντικό να τονιστεί εδώ ότι η στάση των ευρύτερων σοσιαλιστικών δυνάμεων (αναρχικοί, κομμουνιστές, σοσιαλιστές, επαναστάτες συνδικαλιστές, σοσιαλδημοκράτες) της Ιταλίας απέναντι στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δεν ήταν ενιαία: ακόμη και κάτω από ένα επαναστατικό πνεύμα, οι διαφορετικές ερμηνείες της σύγκρουσης οδήγησαν στη δημιουργία δύο ρευμάτων. Από τη μία πλευρά όσοι ήταν κατά της συμμετοχής στον πόλεμο («non interventisti»), οι οποίοι, σύμφωνα με την σήμερα θεωρούμενη ως «κλασική» ερμηνεία, θεωρούσαν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ως μια σύγκρουση που έστελνε στο σφαγείο τους προλετάριους για την υπεράσπιση των συμφερόντων της εκάστοτε άρχουσας τάξης της κάθε χώρας και άρα θα έπρεπε η ιταλική εργατική τάξη να αποφύγει την εμπλοκή της με κάθε τρόπο. Από την άλλη, όσοι θεωρούσαν ότι ήταν μια πρώτης τάξεως ευκαιρία να τελειώνει η Ευρώπη με το δεσποτισμό της γερμανικής και

της αυστροουγγρικής αυτοκρατορίας στο πλαίσιο είτε μιας αυτοδιάθεσης των λαών στο πάλαι ποτέ πνεύμα του Ματσίνι ή του Γκαριμπάλντι (ή ακόμα και του Μπακούνιν), είτε μιας εθνικής αλλά και πολιτικής αναδιάταξης δυνάμεων.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ο διχασμός αυτός διέτρεχε κάθετα όλα τα πολιτικά ρεύματα και δεν υπήρξαν πολιτικοί χώροι που να μην επηρεάστηκαν και από τις δύο θέσεις, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Άλλωστε, πρέπει να έχουμε στο νου μας ότι οι έννοιες του πατριωτισμού και του εθνικισμού δεν είχαν ακόμη τη σχέση που έχουν σήμερα με τα επαναστατικά κινήματα, καθώς οι επαναστάσεις του 19ου αιώνα ήταν ακόμα πρόσφατες.

Το σημαντικό –όσον αφορά το θέμα αυτού του βιβλίου– είναι ότι η παράλληλη δράση των δύο αυτών τάσεων –από τη μία η καταγγελία του πολέμου και από την άλλη η συμμετοχή στις στρατιωτικές επιχειρήσεις– ήταν καθοριστικής σημασίας όχι μόνο για την μη αποξένωση των «προοδευτικών» δυνάμεων από το στρατό, αλλά αντίθετα για τη βαθμιαία ριζοσπαστικοποίηση και καλλιέργεια ταξικής συνείδησης σε μεγάλο μέρος του. Επίσης ήταν καθοριστικής σημασίας για την «τεχνική» εκπαίδευση πολλών επαναστατών στις πολεμικές μεθόδους. Αυτά, είναι σημαντικό να τονιστεί, δεν βοήθησαν μόνο στην περίπτωση των Arditi del Popolo αλλά και στην ιταλική παρουσία στον ισπανικό εμφύλιο και στην αντίσταση κατά τη διάρκεια του Β' Π.Π.

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ενώ το πολιτικό σκηνικό ήταν ακόμα εξαιρετικά θολό στην Ιταλία, το κύριο πρόβλημα ήταν η αποστρατιωτικοποίηση όλων των βετεράνων, οι οποίοι επιστρέφοντας σπίτι τους βρίσκονταν σε έναν άλλο πλανήτη: εθισμένοι στη βία και την ωμότητα, χωρίς

δουλειά, ήταν για τους περισσότερους –και πόσο μάλλον για τους Arditi– αδύνατον να ξαναπροσαρμοστούν στην φτώχεια που αντιμετώπιζαν πριν τον πόλεμο, στο να καταπίνουν καθημερινά τις προσβολές της εξουσίας, του αφεντικού, του τσιφλικά από τη μία, και από την άλλη να αποδεχθούν την συνθηκολόγηση της «κουτσουρεμένης νίκης».[2]

Λόγω δε της σχετικής παράδοσης που προϋπήρχε στην Ιταλία, οι περισσότεροι Arditi (αλλά όχι μόνο) συσπειρώθηκαν σε ένα είδος λεσχών, ενώσεων βετεράνων για να διατηρήσουν επαφή με τους όμοιούς τους.

Πάρα πολλοί Arditi, συμμετείχαν στη συνέχεια ως λεγεωνάριοι στην απόπειρα του παρακμιακού ποιητή, επαναστάτη και φιλοφασίστα Gabriele d'Annunzio[3] για την ένωση με την Ιταλία της περιοχής του Φιούμε στη σημερινή Rjeka της Σλοβενίας, που τότε ήταν διαμοιρασμένη μεταξύ Αυστροουγγαρίας και Γιουγκοσλαβίας, παρότι οι ιταλόφωνοι απο-

---

2 Η «κουτσουρεμένη νίκη» (vittoria mutilata) είναι ένα ιδεολόγημα το οποίο αποτέλεσε ένα σημαντικό σημείο αναφοράς του φασιστικού ιμπεριαλισμού. Αντίστοιχο με τις ελληνικές «αλύτρωτες πατρίδες», μέσα από μια ποιητική που παρέπεμπε στον Ματσίνι, προέβαλλε την Ιταλία ως «ριγμένη στη μοιρασιά» που ενώ πλήρωσε βαρύ φόρο αίματος για τη νίκη στον Α΄ Π.Π., είδε τελικά να μην της αποδίδονται τα ιταλόφωνα εδάφη στα οποία προσέβλεπε, όπως π.χ. η περιοχή του Φιούμε.

3 Εδώ βέβαια, γίνεται αναφορά στον «πρώιμο φασισμό» που χαρακτηρίζεται με τον όρο sansepolcrismo. Ο d'Annunzio μετά την βαθμιαία μεταστροφή του φασισμού σε όργανο των τσιφλικάδων και των εργοδοτών, και αφού είχε προηγηθεί η ίδρυση του φασιστικού κόμματος και η εκλογική του συνεργασία με το κόμμα του Giolitti, ο οποίος είχε πνίξει το Φιούμε στο αίμα, στέλνοντας κανονιοφόρους να το βομβαρδίσουν, κατήγγειλε το φασισμό ως «δουλεμπόριο των τσιφλικάδων» και αποστασιοποιήθηκε από αυτόν, όπως και άλλες ιδρυτικές προσωπικότητες του φασιστικού κινήματος.

τελούσαν ισχυρή πλειοψηφία. Η απόπειρα οδήγησε στην εγκαθίδρυση ενός ανεξάρτητου ιταλόφωνου κράτους στο Φιούμε. Η προσπάθεια αυτή δημιούργησε σε πρώτη φάση μια οντότητα βασισμένη σ' ένα σύνταγμα[4] με ελευθεριακές αρχές (μια «ελευθεριακή δημοκρατία» χαρακτηρίζεται από τους σύγχρονους ιταλούς ιστορικούς), πριν πνιγεί στο αίμα από τον ιταλικό στρατό. Η πικρία που άφησε η ιστορία αυτή, ενίσχυσε τη δυσαρέσκεια των βετεράνων οδηγώντας τους σε περαιτέρω ριζοσπαστικοποίησή τους, είτε προς τα δεξιά, είτε προς τα αριστερά.

Το πρώτο προϊόν αυτών των εξελίξεων, οι οποίες συνέπεσαν με τις μεγάλες εργατικές και αγροτικές εξεγέρσεις και απεργίες, και οι οποίες επίσης έπαιξαν καθοριστικό ρόλο σε αυτό, ήταν η μετατροπή του πρώιμου φασισμού (που είχε πολλές ομοιότητες με τον γερμανικό Στρασσερισμό) στον κλασικό φασισμό με το φαινόμενο των squadristi και των spedizioni punitive («εκστρατειών αντιποίνων»): Η εργαλειακή χρήση των φασιστικών ομάδων (στις οποίες είχαν συρρεύσει πολλοί Arditi και των οποίων η μυθολογία –ο «αρντιτισμός»– είχε αναδειχθεί σε σύμβολο από το φασισμό προκειμένου να ενσωματώσει τους Arditi στο μηχανισμό του) ως όργανο καταστολής των απεργιών και των στάσεων,

4 Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το σύνταγμα αυτό, το οποίο είχε συνταχθεί από τον Alceste de Ambris, κορυφαίο εκπρόσωπο του επαναστατικού συνδικαλισμού της Ιταλίας, προέβλεπε πράγματα πρωτοφανή για την εποχή, όπως λ.χ. το δικαίωμα του σεξουαλικού αυτοκαθορισμού, την κυριαρχία των εργαζομένων, ενώ καθόριζε το πολίτευμα ως «άμεση δημοκρατία». Είναι επίσης άξιο λόγου ότι ενώ δεν μπορούμε να μιλάμε για ένα ξεκάθαρα «σοσιαλιστικό πείραμα», το μόνο κράτος που αναγνώρισε τη βραχύβια αυτή οντότητα ήταν η νεοσύστατη τότε Σοβιετική Ένωση.

καθώς οι καπιταλιστές, και κυρίως οι τσιφλικάδες που είχαν εντωμεταξύ κυριαρχήσει στο φασιστικό κόμμα, ακύρωσαν ουσιαστικά τις αρχικές διακηρύξεις του φασιστικού κόμματος περί υποτιθέμενης προστασίας της παραγωγής προς όφελος των εργαζομένων και των παραγωγικών τάξεων. Μια πρώτη καταγγελία αυτού του γεγονότος ήταν η διακήρυξη του φουτουριστή Mario Carli, ιδρυτικού στελέχους του φασιστικού κόμματος και πρώην ardito, στο άρθρο του «Arditi, non gendarmi!» (Arditi, όχι μπάτσοι!).

Η φυσική συνέχεια, ήταν η δημιουργία από την «άλλη πλευρά» οργανώσεων αυτοάμυνας και αναχαίτισης των φασιστικών επιδρομών.

Εδώ όμως φαίνεται ο παραλογισμός και τελικά η ασυνέπεια με την πραγματικότητα της κλασικής μαρξιστικής οπτικής: δεν ήταν η «εργατική πρωτοπορία» του «επαναστατικού» κομμουνιστικού κόμματος που τις δημιούργησε (αντίθετα, τις σαμποτάρισε) αλλά όλοι αυτοί που οι σύγχρονοι αριστεροί (και όχι μόνο...) θωρούν αναξιόπιστους.

Αυτό είναι νομίζω και το μεγαλύτερο δίδαγμα αυτού του βιβλίου: η αναλογία με την σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα είναι προφανής. Σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης και κοινωνικής αναταραχής αντίστοιχης με της τότε Ιταλίας, που η άνοδος του ντόπιου φασισμού είναι καταφανώς μια «προληπτική αντεπανάσταση» αντίστοιχη της τότε Ιταλίας ή και της Ισπανίας του '36, τα κυρίαρχα κομμάτια της κοινοβουλευτικής –και όχι μόνο– αριστεράς ακολουθούν μια πολιτική στρουθοκαμηλισμού, αντίστοιχη με τα τότε σοσιαλιστικά και κομμουνιστικά κόμματα της Ιταλίας. Θεωρώντας ότι μπορούν να έχουν μια ανακωχή με τους φασίστες σε στρατιωτικό επίπεδο και να περιορίσουν την αντιπαράθεση

στο πλαίσιο της κοινοβουλευτικής και μιντιακής ρητορικής, καταγγέλλουν κάθε δυναμική απάντηση ως προβοκατόρικη και κινούμενη στην λογική των «ακροκινούμενων ομάδων» του πάλαι ποτέ Ρωμαίου, ταυτίζοντας φασίστες με αντιφασίστες και εμποδίζοντας την βάση τους να πυκνώσει τις αντιφασιστικές γραμμές, αφού η κυρίαρχη οπτική τους είναι η τήρηση της μικροαστικής νομιμότητας. Όμως, ενώ οι φασίστες έχουν πάρει τα μαθήματά τους στο επίπεδο της τακτικής από το ιστορικό παράδειγμα του Μουσολίνι (αλλά και του Χίτλερ και του Φράνκο), οι αριστεροί επιμένουν να επαναλαμβάνουν τα λάθη του Νίττι και του Μπορντίγκα, αφήνοντάς τους να δυναμώσουν, μέχρι που θα είναι ικανοί να τους δώσουν το καθοριστικό χτύπημα. Και δυστυχώς, αν δεν αντιληφθούν εγκαίρως το σφάλμα τους, η ώρα θα έρθει.

Η ιστορία των Arditi del Popolo είναι όμως και μια υπόδειξη τακτικής για τους αντιφασίστες, καθώς και μια ευκαιρία αυτοκριτικής:

Για πολλά χρόνια ο αντιεξουσιαστικός/αναρχικός χώρος και η επαναστατική αριστερά αρνήθηκαν στο όνομα της ιδεολογικοπολιτικής καθαρότητας να αναζητήσουν τακτικές –αλλά και γιατί όχι, και στρατηγικές– συμμαχίες με άλλους χώρους, στη βάση του αντιφασισμού. Επίσης, η καταχρηστική χρήση του όρου «φασίστας» προς οποιονδήποτε οδήγησε στην απαξίωση του όρου. Έτσι, τώρα που οι «αληθινοί» φασίστες σήκωσαν κεφάλι, ένα μεγάλο κομμάτι της κοινωνίας δεν νοιώθει απέχθεια προς αυτόν τον όρο, δίνοντάς τους ισχυρή δυνατότητα παρέμβασης, με δεδομένο και ότι παρεμβαίνουν σε θέματα τα οποία ήταν ως τώρα «ταμπού» για τον αντιεξουσιαστικό/αναρχικό χώρο και την αριστερά (και αυτό είναι επίσης ένα μεγάλο θέμα για αυτοκριτική).

Πρόλογος
στην ελληνική έκδοση

Την ιστορία τη γράφουν οι νικητές, αυτό είναι γνωστό, δεν αρκεί όμως για να εξηγήσει τη λήθη στην οποία έχει πέσει το φαινόμενο του λαϊκού αρντιτισμού από το θάνατο του μέχρι σήμερα. Έχει ενδιαφέρον να μιλήσουμε για τους Arditi del Popolo, καταρχάς για να δούμε τους παραλληλισμούς μεταξύ του «χθες» και του «σήμερα»: από τη μία να εξετάσουμε το ρόλο που έπαιξαν οι κεντρικές αποφάσεις των αριστερών κομμάτων της εποχής στην καταστροφή του αντιφασιστικού κινήματος των AdP, και από την άλλη να δούμε τα αριστερά και κομμουνιστικά κόμματα του σήμερα και τη σχέση τους με τα κινήματα που αντιτίθενται στην εξάπλωση των νεοφασιστικών ομάδων και καταγγέλλουν τη συνύπαρξή τους με τα όργανα του κράτους.

Οι AdP δημιουργήθηκαν με πρωτοβουλία του Άργκο Σεκοντάρι (Argo Secondari) το καλοκαίρι του 1921 με την

πρόθεση να προστατέψουν τις εργατικές μάζες από τη στρατιωτική δράση των φασιστών, και γρήγορα εξαπλώθηκαν σε όλη την Ιταλία. Μέλη της γίνονται χιλιάδες νέοι και εργάτες διαφόρων πολιτικών πεποιθήσεων, οι οποίοι είδαν στο κίνημα ένα αποτελεσματικό μέσο αντίστασης στη βία των μελανοχιτώνων. Ήταν ένα από τα πιο ενδιαφέροντα και μικρής διάρκειας φαινόμενα του πρώιμου αντιφασισμού. Είναι σημαντικό να μιλήσουμε για αυτό το φαινόμενο για διάφορους λόγους, και σίγουρα ένας από όλους είναι να μην ξεχαστούν τα γεγονότα που έπεσαν στη λήθη της κυρίαρχης ιστορίας και που μόνο πρόσφατα μελετήθηκαν. Αλλά όχι μόνο γι' αυτό.

Θεωρώ σημαντικό να καταλάβουμε τι μπορούμε να διδαχθούμε από ένα τέτοιο ιστορικό γεγονός, από ένα κίνημα το οποίο έδρασε σχεδόν έναν αιώνα πριν και θα ήθελα να καταλάβω πώς αυτό μπορεί να «εξυπηρετήσει» τους καθημερινούς μας αγώνες.

Σύμφωνα με τους αναρχικούς, οι ηθικές και υλικές συνθήκες της ύπαρξης ανατρέπονται από την επαναστατική δράση συνειδητοποιημένων μειονοτήτων. Καθήκον λοιπόν των αναρχικών είναι να λάβουν μέρος σε αυτή την δράση και εν συνεχεία να προσπαθήσουν να αποτρέψουν μορφές ανασύστασης της εξουσίας και νέων κυβερνήσεων, ώστε να ανοίξουν το δρόμο για την ελεύθερη εξέλιξη της κοινωνίας, χωρίς την επιβολή ειδικών θελήσεων. Όπως έγραψε ο Μαλατέστα:

Εάν παραδεχόμαστε ότι η αναρχία δεν μπορεί να επιβληθεί εξαναγκαστικά, χωρίς τη συνειδητή θέληση των μαζών, η επανάσταση δεν μπορεί να φέρει την άμεση εφαρμογή της αναρχίας, μπορεί ωστόσο να δημιουργήσει τις συνθήκες που θα κάνουν δυνατή την ταχεία εξέλιξη προς αυτή.

Δεδομένου ότι η επανάσταση δεν μπορεί να είναι άμεσα αναρχική, αφού οι «μεγάλες μάζες» δεν είναι αναρχικές, καθήκον των αναρχικών θα είναι συνεπώς να ψάξουν το καλύτερο που μπορεί να γίνει υπέρ της αναρχίας σε μια κοινωνική αναταραχή που μπορεί να λάβει χώρα στη σημερινή πραγματικότητα.

Με τους AdP, οι αναρχικοί θα μπορούσαν να ξεκινήσουν ένα ταξίδι που αρχίζοντας με την ήττα του φασισμού θα μπορούσε να συνεχίσει ακόμη παραπέρα, παίρνοντας το μονοπάτι της κοινωνικής επανάστασης χωρίς πολιτική ηγεμονία και με σεβασμό στην διαφορετικότητα. Το Κομμουνιστικό Κόμμα από την άλλη πλευρά, βέβαιο για τους σκοπούς του και υποστηριζόμενο από το σίγουρο όραμα της ιστορικής εξέλιξης, μπορούσε να αντιληφθεί μόνο μια κομμουνιστική επανάσταση μέσω της εγκαθίδρυσης της δικτατορίας του προλεταριάτου. Υπονόμευσε λοιπόν τη δράση των AdP και αποφάσισε να μην υποπέσει σε συμβιβασμούς με δυνάμεις που δεν είναι πλήρως ευθυγραμμισμένες με το σκεπτικό και τις πολιτικές κατευθύνσεις του κόμματος.

> Σύμφωνα με την ηγεσία του νεογέννητου Κομμουνιστικού Κόμματος, η προλεταριακή άμυνα έπρεπε να πραγματοποιηθεί αποκλειστικά στο εσωτερικό δομών άμεσα ελεγχόμενων από το κόμμα, ενώ οι AdP που θεωρούνταν αδικαιολόγητα «τυχοδιώκτες» και «νιττιανικοί»,[1] ήταν πιθανοί αντίπαλοι.

Είναι πολύ σημαντικό να αναλύσουμε το πρόβλημα της ηγεμονίας και του αυταρχισμού στο εσωτερικό του κινήματος. Όπως τεκμηριώνεται και σε αυτήν τη μικρή μελέτη, ο πρόωρος θάνατος των AdP συνδέεται επίσης με το πρόβλη-

1 Υποστηρικτές του Francesco Fausto Nitti, ιταλού παρτιζάνου και αντιφασίστα. [Σ.τ.Ε.]

μα της εσωτερικής καταστολής που οφείλεται στην ισχυρή πολιτική ηγεμονία ενός κόμματος όπως του Κομμουνιστικού, που δεν άφηνε περιθώρια δράσης σε όσους ήταν στρατευμένοι σε αυτό. Ο όρος «ηγεμονία» περιγράφει την διαδικασία με την οποία οι διάφορες φράξιες πολέμησαν μεταξύ τους για την ταυτότητα και την πολιτική εξουσία. Για να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια του Γκράμσι,

> Μια κοινωνική ομάδα που φιλοδοξεί να ηγεμονεύσει, επιδιώκει να κυριαρχήσει στις αντίπαλες ομάδες, τείνει να τις διαλύει ή να τις υποτάσσει ακόμη και με τη δύναμη των όπλων, καθώς και να καθοδηγεί τις σύμμαχες ή συγγενείς ομάδες.

Και εδώ γεννιέται ένα θεμελιώδες πρόβλημα για εμάς τους ελευθεριακούς. Θέλουμε να εξαλείψουμε την εξουσία από τις ζωές μας, γνωρίζουμε καλά ότι ο σκοπός δεν δικαιολογεί τα μέσα και έτσι δεν μπορούμε να σκεφτόμαστε, να μιλάμε και να αγωνιζόμαστε για μια καλύτερη κοινωνία η οποία συνεχίζει να περιλαμβάνει εντός της, μορφές κοινωνικής εξουσίας. Η ηγεμονία είναι ένας αγώνας για κυριαρχία, καταναγκαστικός και συναινετικός ταυτόχρονα, και είναι αυτό που εφάρμοσαν οι διάφοροι μαρξισμοί σε όλους τους αγώνες του 19ου, 20ου και 21ου αιώνα. Σε περιόδους κρίσης, λέει ο Γκράμσι,

> εφόσον μια κοινωνική ομάδα φιλοδοξεί να ηγεμονεύσει, πρέπει να αφοσιωθεί στο να κυριαρχήσει στις αντίπαλες ομάδες, πρέπει να τις διαλύσει ή να τις υποτάξει ακόμη και με τη δύναμη των όπλων, αν χρειαστεί.

Μας ενδιαφέρει λοιπόν να μιλήσουμε για τους AdP σήμερα, ώστε μέσα από την εμπειρία τους να καταλάβουμε ότι τα πολιτικά κόμματα, με τον αυταρχισμό και το σεχταρισμό τους, οδηγούν, σήμερα όπως και χθες, στο θάνατο των κινημάτων αυτοδιαχείρισης που πιστεύουν στην άμεση δράση.

Μελετώντας την ιστορία τους, μπορούμε να καταλάβουμε ότι πρέπει να αντιταχθούμε σε οποιαδήποτε πολιτική ηγεμονία και να συνειδητοποιήσουμε ότι μόνο μέσω της ενότητας στη διαφορετικότητα μπορούμε να έχουμε νικηφόρους αγώνες.

Andrea Staid,
20 Μάη 2012

Σημειώσεις στη δεύτερη έκδοση

Μετά από δύο χρόνια κυκλοφορεί η δεύτερη έκδοση αυτής της μικρής μελέτης για τους Arditi del Popolo. Κατά τη διάρκεια αυτού του έτους έγιναν πολλές παρουσιάσεις, από τις οποίες προέκυψαν πολύ σημαντικές, κατά την άποψη μου, συζητήσεις και προβληματισμοί.

Σήμερα μπορώ να πω ότι αυτό το έργο δεν είναι πλέον μόνο δικό μου, αλλά και όλων εκείνων που με βοήθησαν με τις ερωτήσεις και τις παρεμβάσεις τους και με έκαναν να σκεφτώ πάνω σε αυτό το γεγονός που γεννήθηκε δυναμικά στο ιταλικό πολιτικό τοπίο το καλοκαίρι του 1921.

Οι «ισπανικές» παρουσιάσεις στο πλαίσιο της έκθεσης ελευθεριακού βιβλίου στην Βαλένθια, και στο κέντρο ελευθεριακών σπουδών του Κάντιθ, με έκαναν να συνειδητοποιήσω ότι το φαινόμενο του πρώτου αντιφασισμού είναι εντελώς άγνωστο, ενώ ταυτόχρονα προκαλεί μεγάλο ενδιαφέρον.

Από τις συζητήσεις αυτές προέκυψε ολοφάνερα ότι ορισμένες δυνάμεις, όπως η πολιτική ηγεμονία, ο σεχταρισμός, ο αυταρχισμός και οι συγκρούσεις εξουσίας ήταν διαδεδομένες και σε άλλες εμπειρίες επαναστατικών αγώνων. Αρχικά είχα αποφασίσει σ' αυτήν τη δεύτερη έκδοση, να προσθέσω ένα κεφάλαιο για τον σημαντικό ρόλο που διαδραμάτισαν οι γυναίκες στον πρώτο αυτό ένοπλο αγώνα ενάντια στο φασισμό, αναφερόμενος κυρίως στην πολύτιμη δράση τους κατά τη διάρκεια της εβδομάδας των οδοφραγμάτων της Πάρμας το 1922.

Κάνω την –αβέβαιη– υπόθεση ότι αυτή είναι η πρώτη φορά στην ιστορία της Ιταλίας που οι γυναίκες συμμετέχουν ενεργά μαζί με τους άνδρες σε ένοπλες αναμετρήσεις. Εν τέλει, το κεφάλαιο αυτό δεν θα υπάρξει, γιατί πραγματικά δυσκολεύτηκα να βρω στοιχεία σχετικά με το συγκεκριμένο φαινόμενο.

Οι πηγές είναι θεμελιώδεις για την ιστορική ανασύνθεση, τα ιστορικά έγγραφα είναι αντικείμενα που παρέχουν χρήσιμες μαρτυρίες για να γνωρίσουμε συγκεκριμένα θέματα. Σύμφωνα με τον Λε Γκολφ , ένα ιστορικό έγγραφο δεν είναι αθώο: είναι το αποτέλεσμα μίας λίγο πολύ συνειδητής κατανόησης της ιστορίας και της κοινωνίας που το παρήγαγε, αλλά και των εποχών που αυτό διέσχισε στην πορεία. Στην προκειμένη περίπτωση, κατά την άποψη μου, μια πατριαρχική κοινωνία διαγράφει από τη μνήμη της τα κατορθώματα των γυναικών.

Οι πηγές, κατά συνέπεια, αποτελούν το βασικό υλικό για την έρευνα και η έλλειψη τους σ' αυτή την περίπτωση δεν μου επέτρεψε να ανασυνθέσω την ιστορία των γυναικών που αντιστάθηκαν στο φασισμό, από το 1921. Θεωρώ ότι εί-

ναι δύσκολο να μιλήσουμε για τον γυναικείο αρντιτισμό, όχι μόνο λόγω της έλλειψης στοιχείων, αλλά και λόγω της πολυπλοκότητας του θέματος. Επιπλέον, οι AdP σαν οργάνωση, είχαν σε μεγάλο βαθμό επηρεαστεί από ανδρικές στρατιωτικές δομές. Διαφορετική περίπτωση αποτελεί ο ευρύτερος λαϊκός αρντιτισμός (arditismo popolare) στον οποίο συμμετείχαν και γυναίκες.

Είναι λοιπόν πολύ σημαντικό να ανασυνθέσουμε την ιστορία του πρώτου ένοπλου αγώνα των γυναικών ενάντια στο φασισμό, για τον επιπλέον λόγο ότι η ακαδημαϊκή ιστορία στη χώρα μας [σ.σ. την Ιταλία] σήμερα, ως επί το πλείστον σιωπά σε ότι αφορά τον μισογυνισμό ως χαρακτηριστικό στοιχείο της φασιστικής ιδεολογίας και της φασιστικής καταστολής, αν και σημαντικές μελέτες έχουν υποστηρίξει ότι η δικτατορία του Μουσολίνι αποτελεί ένα φαινόμενο ιδιαίτερο και ανεξάρτητο απ' αυτό της πατριαρχικής κυριαρχίας. Οι αντιφεμινιστικές ιδέες ήταν αναπόσπαστο μέρος των φασιστικών αρχών, όπως ήταν κι ο βίαιος αντιφιλελευθερισμός, ο ρατσισμός και ο μιλιταρισμός. Ολοκληρώνω ευχαριστώντας ιδιαίτερα την Graziella, την Gaia, τον Pippo, τον Claudio, τον Luca, και όλα τα άτομα και τις ομάδες που με φιλοξένησαν και με βοήθησαν να σκεφτώ πάνω σε αυτήν την σύντομη αλλά σημαντική περίοδο της ιστορίας μας.

Οκτώβρης 2009

Εισαγωγή

Σκοπός αυτού του βιβλίου είναι να παρουσιάσει μια ανάλυση των γεγονότων και των αιτίων που οδήγησαν στη γέννηση της οργάνωσης των Arditi del Popolo, καθώς και στην εξαφάνισή της μέσα σε χρονικό διάστημα λίγων μηνών, να εξερευνήσει το πολιτικό πλαίσιο και να αποσαφηνίσει τους λόγους που συνέβαλαν στο να πέσει στη λήθη.

Γι' αυτόν τον λόγο, μου στάθηκε πάρα πολύ χρήσιμη η εξέταση των εφημερίδων των Arditi del Popolo καθώς και των περιοδικών δημοσιεύσεων των δύο αυτών ετών της ιταλικής ιστορίας, τα οποία ανέφεραν γεγονότα και πράξεις, ικανά να προσφέρουν ερμηνείες για τη δράση και τους σκοπούς της αντιφασιστικής οργάνωσης.

Μια λεπτομερής μελέτη των κειμένων της εποχής γενικότερα, αλλά και των εγγράφων που αναφέρονται στην οργάνωση των AdP ειδικότερα, μας επιτρέπει να εντοπίσουμε

την πολιτική αυθεντικότητα και πρωτοτυπία της οργάνωσης για την εποχή της. Η αναζήτηση και η μελέτη των AdP και της ιστορίας τους, ισοδυναμεί με μία βιβλιογραφική και αρχειακή έρευνα.

Η σημασία που αποδίδεται στο πρόσωπο που συνέγραψε κάθε φορά τα δημοσιογραφικά τεκμήρια του κινήματος, οφείλεται στην επιθυμία να μελετηθούν τα γεγονότα της εποχής όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικά και αφιλτράριστα από μεταγενέστερες μελέτες. Για τον ίδιο λόγο προστέθηκε και φωτογραφικό παράρτημα με κάποια από τα έντυπα που χρησιμοποιήθηκαν στη μελέτη.

Οι άμεσες μαρτυρίες του τύπου, μου επέτρεψαν να ανασυνθέσω, έστω και μερικώς, την ιστορία, τα κίνητρα, την προέλευση, την εξέλιξη και κυρίως την πολεμική που άνοιξε μεταξύ των αναρχικών και των κομμουνιστών αναφορικά με την ερμηνεία και την οπτική, απέναντι στο φαινόμενο των AdP και στη συνέχεια να ολοκληρώσω μιαν ανάλυση αριθμών, συμβόλων, καθώς και τη γεωγραφική αντιστοιχία τους.

Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στην περίπτωση της Πάρμας, στην οποία αφιερώθηκε ένα ξεχωριστό κεφάλαιο, κάτι που έγινε αφενός για να τονιστεί η λαϊκή ενότητα που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης εξέγερσης, και αφετέρου για να επιβεβαιωθεί η, κάποιες φορές αποσιωπημένη, ιστορική της σημασία.

Στη συνέχεια επιχειρήθηκε μια σκόπιμη επανεξέταση αυτής της διετίας, υπό την οπτική ενός ιταλικού εμφυλίου πολέμου: από τη μία πλευρά οι AdP και οι αντιφασίστες και από την άλλη οι φασίστες και οι υποστηρικτές τους.

Οι AdP ανήκουν σε μια σκοτεινή περιοχή της ιταλικής ιστορίας. Είναι άγνωστοι στους περισσότερους, ενώ συχνά

συγχέονται με τον Ντ' Αννούντσιο και τον combattentismo, αν όχι και με κάποια φράξια του ίδιου του φασισμού (sansepolcrismo).[1]

Ο εξαιρετικά περιορισμένος όσο και περιθωριακός ιστοριογραφικός διάλογος γύρω από αυτό το κίνημα, παρότι φωτίζει κάποιες πλευρές του που είχαν για χρόνια κρυφτεί, δημιουργεί πολλά ερωτήματα τα περισσότερα από τα οποία είναι και προκλητικής ερμηνευτικής φύσης. Στην κλασική ιστορία του εικοστού αιώνα, οι AdP ή δεν αναφέρονται καθόλου, ή αναφέρονται παρεμπιπτόντως. Η πεποίθηση ότι την ιστορία τη γράφουν οι νικητές δεν αρκεί για να εξηγήσει τη λήθη στην οποία έχει πέσει το φαινόμενο του λαϊκού αρντιτισμού από το θάνατο του μέχρι σήμερα.

Οκτώβρης 2007

Andrea Staid

1 O sansepolcrismo είναι όρος που αναφέρεται στους «αυθεντικούς» αρχικούς υποστηρικτές του φασισμού, οι οποίοι υποτίθεται πως είχαν παρακολουθήσει την συγκέντρωση που είχε οργανώσει ο Μουσολίνι στην πλατεία του Σαν Σεπόλκρο στο Μιλάνο, τον Μάρτη του 1919, κατά τη διάρκεια της οποίας είχε διακηρύξει τις αρχές του φασισμού [Σ.τ.Ε.]

Οι Arditi del popolo και η ιστοριογραφική αντιπαράθεση

Αν και ο αντιφασισμός –νοούμενος τόσο ως πολιτική θεωρία, όσο και ως στρατιωτική απάντηση– γεννήθηκε σχεδόν ταυτόχρονα με την εμφάνιση των φασιστικών επιθέσεων (squadrismo),[1] εντούτοις οι πρώτες μορφές αντίστασης στο φασισμό είναι σίγουρα πολύ λιγότερο γνωστές από αυτές που σχετίζονται με τον ισπανικό εμφύλιο ή την Αντίσταση.[2] Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το ηττημένο αντιφασιστικό κίνημα των Arditi del Popolo τοποθετήθηκε στο περιθώριο της ιστορίας. Ανάμεσα στις αιτίες αυτής της σχετικής παράβλεψης μπορεί να βρίσκεται η προέλευση και η φύση της πρώτης αυτής αντιφασιστικής οργάνωσης (διαποτισμένη

---

1 Βλ. E. Francescangeli, *Arditi del popolo: Argo Secondari e la prima organizzazione antifascista (1917-1921)*, Odradek, Rome 2000.

2 Αναφέρεται στην αντίσταση των παρτιζάνων της Ιταλίας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (Ιταλική Αντίσταση). [Σ.τ.Ε.]

καθώς ήταν με μύθους σχετικούς με τον αρντιτισμό και τον Ντ' Ανούντσιο) καθώς και η έλλειψη κριτικής δυνατότητας των δρώντων υποκειμένων εκείνης της εποχής (από θεσμικούς φορείς μέχρι πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις) που δεν αντιλήφθηκαν πλήρως την έκταση του φασιστικού φαινομένου και που, με λίγες μόνο εξαιρέσεις, εμπόδισαν την εξάπλωση του αντιφασιστικού κινήματος του 1921-1922.

Ανάμεσα στους λίγους ιστορικούς με ειδίκευση στο εργατικό κίνημα, στον φασισμό ή στον combattentismo[3] που ασχολήθηκαν με το φαινόμενο των Arditi del popolo, γεννήθηκαν διαφορετικές γραμμές ερμηνείας, με σημαντικές μεταξύ τους διαφοροποίησεις. Η πρώτη από τις τρεις ερμηνείες (Paolo Spriano, *Storia del Partito Communista* 1967, Ferdinando Cordova *Arditi e legionary dannunziani*, 1969, Marco Rossi, *Arditi non gendarme*, 1997) υποστηρίζει ότι το κίνημα αναπτύχθηκε σε στενή σχέση με τον αρντιτισμό των χαρακωμάτων[4] και το πνεύμα του Ντ' Ανούντσιο (τα οποία αξιολογούνται σαν φαινόμενα, αν όχι επαναστατικά, τουλάχιστον όχι αντιδραστικά). Οι Arditi del Popolo θα ήταν επομένως μια έκφραση ατάκτων μικροαστικής προέλευσης με ανατρεπτική δράση, που κατά τη διάρκεια της κόκκινης διετίας ακολούθησε μια πορεία αντίθετη σε αυτήν του φασισμού.

Ο Spriano περιγράφει τους Arditi del Popolo ως «έναν μετεωρίτη που έλαμψε στον ουρανό του εμφυλίου πολέμου»,[5] για να τονίσει αφενός το φλογερό κλίμα που επικρατούσε

3 Εθνικιστικό κίνημα που σχηματίστηκε από βετεράνους του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. [Σ.τ.Ε.]

4 Εννοεί τους Arditi του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. [Σ.τ.Ε.]

5 P. Spriano, *Storia del Partito Comunista: da Bordiga a Gramsci*, Torino 1967, σ. 139.

στην Ιταλία κατά το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου και αφετέρου αυτόν τον χαρακτήρα της φευγαλέας εμφάνισης αλλά και της ξεκάθαρης ορατότητας του κινήματος. Ο ιστορικός αναφέρει ότι οι Arditi del Popolo αποτέλεσαν ίσως την πρώτη χαμένη ευκαιρία του ένοπλου αντιφασισμού πριν από την Πορεία προς τη Ρώμη. Τέλος, επισημαίνει τη διάσταση του αυθορμητισμού που υπήρχε στο κίνημα καθώς και το γεγονός ότι μέσα σε λίγες μόνο μέρες κατάφεραν να αποκρύψουν την καταγωγή τους από τους πρώην πολεμιστές.[6]

Ο Cordova από την άλλη αντιτίθεται σ' αυτή την ερμηνεία, υποστηρίζοντας ότι η αντιφασιστική οργάνωση δεν γεννήθηκε αυθόρμητα, ή επειδή έκοψε τους δεσμούς της με τους βετεράνους, αλλά αντίθετα προέκυψε από τις γερές προλεταριακές της ρίζες.[7]

Ο Rossi τέλος, υποστηρίζει ότι οι Arditi del Popolo γεννήθηκαν σαν συνέχεια της εμπειρίας των Arditi του πολέμου, αν και κατάφεραν να πάρουν έναν χαρακτήρα λαϊκό και αυθόρμητο σχεδόν άμεσα.[8] Εκθέτει έτσι μια κριτική αξιολόγηση της ιστορίας και διαχωρίζει και κατηγορεί τα δύο μεγάλα ιστοριογραφικά ρεύματα, το ένα απευθυνόμενο στη δεξιά και το άλλο στην αριστερά. Πράγματι, σύμφωνα με το πρώτο ρεύμα,

> Παραμένει γεγονός απαράδεκτο ότι κάποιοι πρώην πολεμιστές, και μάλιστα εθελοντές των ταγμάτων εφόδου, όχι μόνο διέφυγαν από την εργαλειοποίηση της δυσφορίας των βετεράνων εκ μέρους του Μουσολίνι, αλλά αντιτάχθηκαν σε αυτήν με τα όπλα, διεκδικώντας από τον φασισμό, μαζί με τις μαύρες

6 Στο ίδιο.
7 Βλ. F. Cordova, *Arditi e legionari dannunziani*, Padova 1969, σ. 101.
8 Βλ. M. Rossi, *Arditi non gendarmi! Dall'arditismo di guerra agli arditi del popolo. 1917-1922*, Pisa 1997.

σημαίες, και την «πνευματική» κληρονομιά του πολεμικού αρντιτισμού.

Σύμφωνα με το δεύτερο

οι Arditi del popolo παραμένουν ένα φαινόμενο ακατανόητο, που αντιμετωπίζεται με καχυποψία είτε λόγω του μιλιταριστικού παρελθόντος του, είτε λόγω του «εξτρεμιστικού» χαρακτήρα που είχαν οι δράσεις τους.[9]

Άλλοι ιστορικοί, μεταξύ των οποίων ο Giorgio Rochat, θεωρούν ότι η αντιφασιστική οργάνωση είναι εντελώς ξένη προς τα γεγονότα ανατροπής των βετεράνων του πολέμου. Οι ρίζες των Arditi del Popolo θα πρέπει να αναζητηθούν στην ιστορία και στις παραδόσεις του εργατικού κινήματος. Στο έργο του *Οι Arditi του Α' Παγκοσμίου Πολέμου* (*Gli Arditi della grande guerra*), που εκδόθηκε το 1997, ορίζει ως παρένθεση το φαινόμενο των Arditi del Popolo: για τον Rochat οι AdP είναι ένα στοιχείο ανεξάρτητο από τον αρντιτισμό του πολέμου, ένδειξη ωστόσο του πόσο διαδεδομένος ήταν ο μύθος των μαχητών των ταγμάτων εφόδου ανάμεσα στις μάζες.[10]

Η μελέτη των στοιχείων, δεν μπορεί παρά να επιβεβαιώσει το στενό δεσμό μεταξύ λαϊκού αρντιτισμού και του combattentismo. Όχι μόνο δεν ήταν αυθόρμητη η ανάδυση και η ανάπτυξη της οργάνωσης, αλλά και κάποια από τα βασικότερα μέλη της ήταν πρώην πολεμιστές (και μάλιστα αξιωματικοί), πολλοί εκ των οποίων είχαν υπηρετήσει και στα τάγματα εφόδου.

Η προέλευση του κινήματος από τους βετεράνους του

---

9 Στο ίδιο, σ. 7.

10 Βλ. G. Rochat, *Gli arditi della grande guerra: origini, battaglie e miti, Libreria editrice goriziana*, Gorizia 1997, σσ. 140-141.

πολέμου, όπως και η αρχική προσπάθεια οργάνωσης και διάδοσής του, δεν εντοπίζονται στην Εθνική Ένωση των Arditi της Ιταλίας (Associazione Nazionale Arditi d'Italia) αλλά στην προλεταριακή Λέγκα[11] (με εξαίρεση το ιδρυτικό τμήμα της πρωτεύουσας). Αυτό δεν πρέπει να μας εκπλήσσει, δεδομένου ότι η Ένωση των βετεράνων που συνδέεται με τα προλεταριακά κόμματα, αντιπροσώπευε ήδη έναν σύνδεσμο μεταξύ εργοστασίου και χαρακώματος, μεταξύ combattentismo και εργατικού κινήματος.[12] Αν αληθεύει ότι η δημιουργία των AdP πραγματοποιείται (όπως υποστηρίζει ο Rochat) «σπάζοντας τους δεσμούς με τον Αρντιτισμό [του πολέμου], που ήταν μύθος και κίνημα ιδιαίτερα έντονο»,[13] είναι επίσης αλήθεια ότι αυτοί οι δεσμοί ξεπερνούσαν τον απλό μύθο.

Τέτοιοι δεσμοί, οι οποίοι ήταν αρκετά μακροχρόνιοι για να διακοπούν, μαρτυρώνται αφενός στην τυπική φρασεολογία των Arditi στα εσωτερικά και δημόσια έγγραφα, αλλά και στην καθαρά μιλιταριστική δομή της αντιφασιστικής οργάνωσης και στα αμέτρητα επεισόδια αντίστασης που οργανώθηκαν με τρόπο που υποδήλωνε κάποια γνώση πολεμικών τεχνικών και μία μορφή στρατιωτικής οργάνωσης που μέχρι τότε ήταν ξένη στο ιταλικό εργατικό κίνημα. Στο μοναδικό τεύχος της εφημερίδας «Ardito del Popolo» της

11 Εδώ αναφέρεται σε μια οργάνωση που έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση των φασιστών, την Lega proletaria mutilati invalidi reduci orfani e vedove di Guerra, η οποία λειτούργησε παράλληλα και συχνά σε συντονισμό με τους AdP, ειδικά στην πολιορκία της Πάρμα. [Σ.τ.Ε.]

12 βλ. E. Francescangeli, *Arditi del popolo: Argo Secondari e la prima organizzazione antifascista (1917-1921)*, παράθεση, σσ. 158-159.

13 Rochat, *Gli arditi della grande guerra: origini, battaglie e miti*, σ. 141.

Πάρμας, διαβάζουμε μία μαρτυρία που αποδεικνύει τη σχέση μεταξύ αρντιτισμού των χαρακωμάτων και προλεταριακού αντιφασισμού.

> Σου έβγαλαν τη στολή του στρατιώτη και σε πέταξαν στις πλατείες της Ιταλίας, πιο εξαντλημένο, πιο δυστυχισμένο από πριν! Ποιος σε θυμήθηκε; Και σήμερα; Σήμερα, νεολαία των Αρντίτι, δεν είσαι πλέον, για την αστική τάξη που στο βροντοφώναζε, ο ευγενής ήρωας, ο υπερασπιστής της πατρίδας. Όχι! Σήμερα είσαι ο όχλος, είσαι ο απατεώνας! Σήμερα, είσαι ο όχλος επειδή υπερασπίζεσαι τους προλεταριακούς θεσμούς. Σήμερα είσαι το κάθαρμα, επειδή αντιστέκεσαι στους φονιάδες που θα ήθελαν να μπουν στα σπίτια της εργατικής τάξης και να καταστρέψουν πράγματα και ανθρώπους. Κύριοι αστοί, όποιος ήξερε πώς να πολεμήσει για εσάς χθες, ξέρει να πολεμήσει και σήμερα, γιατί ο σκοπός είναι πολύ πιο δίκαιος και πολύ πιο ευγενής![14]

Η έκδηλη εχθρότητα των διοικητικών οργάνων των δύο κυρίαρχων εργατικών κομμάτων απέναντι στους Arditi del popolo θα έπρεπε να είναι ένα ακόμη αποδεικτικό στοιχείο του γεγονότος ότι η αντιφασιστική οργάνωση, αν και προωθήθηκε από πρώην πολεμιστές της προλεταριακής λέγκας, θεωρήθηκε (από τις διευθυντικές ομάδες των κομμάτων) ξένο σώμα μέσα στο παραδοσιακό προλεταριακό κίνημα.

Πρέπει να σταθούμε στην άποψη του Del Carria, μια άποψη περισσότερο πολιτική παρά ιστορική, η οποία με το πέρασμα των χρόνων απέκτησε μία αξιοσημείωτη σημασία στο χώρο της ιστορίας, και ξεκινάει με την παραδοχή ότι κατά την περίοδο που δημιουργήθηκαν οι πρώτοι σχηματισμοί των AdP, το αγροτικό και εργατικό κίνημα στην Ιταλία είχε ήδη ηττηθεί οριστικά. Υποστηρίζει ότι μετά τις μεγάλες

---

14 Giulien, *"Gioventù ardita ricorda!"*, *l'Ardito del popolo*, Parma, 1η Οκτώβρη 1922.

ελπίδες της κόκκινης διετίας, κατά τη διάρκεια της οποίας φάνηκε ότι το επαναστατικό κύμα θα μπορούσε να λύσει μια για πάντα τις ταξικές αντιθέσεις του ιταλικού καπιταλισμού, η αντίδραση των βιομηχάνων και των τσιφλικάδων, με μέσο το ένοπλο χέρι του φασισμού, κατέστρεψε μέσα σε λίγους μήνες τις κατακτήσεις σαράντα χρόνων προλεταριακού αγώνα. Θεωρεί ότι το σοβαρότερο όλων, ήταν η κατάρρευση και η καταστροφή που επήλθε χωρίς αγώνες και χωρίς αντίσταση. Επίσης, σύμφωνα με τον Del Carria

> ο ρεφορμισμός, *ως ιδεολογία και αστική πολιτική μέσα* στο εργατικό κίνημα, απέδειξε μπροστά στην ένοπλη δικτατορία των βιομηχάνων και των αγροτών, την ανεπάρκεια και την κενότητά του.[15]

Εξετάζοντας ωστόσο τις χρονολογίες 1921-1922, ο Del Carria είναι πεπεισμένος ότι δεν είχαν χαθεί ακόμη τα πάντα, γιατί μαζί με την ενστικτώδη άρνηση των βιομηχανικών εργατών και των αγροτών, υπήρχαν μεγάλα στρώματα της μεσαίας τάξης με επαναστατικές θέσεις. Το αποτέλεσμα αυτής της αντιπαράθεσης, ήταν ο αυθόρμητος σχηματισμός των AdP. Ο συγγραφέας υπογραμμίζει:

> Το να καταγράφει κανείς την ιστορία των AdP, είναι σαν να καταγράφει την ιστορία του στρατιωτικού αντιφασισμού έξω από το πλαίσιο της αστικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.[16]

Το να επανεξετάζει κανείς τους AdP, ισοδυναμεί με την αποκήρυξη της πολιτικής του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ιταλίας, η οποία παρουσιάζεται ως η μοναδική αντίθεση στο φασισμό. Κανένα κόμμα της επίσημης αριστεράς δεν

---

15 R. Del Carria, *Proletari senza rivoluzione*, vol. II, Oriente, Milano 1970, σ. 187.

16 Στο ίδιο, σ. 188.

ήθελε να υποστηρίξει ένα τέτοιο κίνημα με κανέναν τρόπο, ίσα ίσα επιβεβαίωναν πάντα και σε κάθε ευκαιρία την επιθυμία τους να διαχωρίσουν τις ευθύνες τους από οποιαδήποτε κίνηση των AdP. Το ίδιο το κομμουνιστικό κόμμα, δια στόματος Τερατσίνι,[17] κατηγορεί τους AdP ότι κατευθύνονται από την αστική τάξη.

> Η δημιουργία των Arditi del Popolo δεν ήταν πάρα μια ιδιοτελής κίνηση ορισμένων τμημάτων της αστικής τάξης που ήθελαν να στρέψουν προς όφελος τους ένα μέρος της προλεταριακής δύναμης που αναδύθηκε μετά τις φασιστικές επιθέσεις.[18]

Ο Τερατσίνι υποστηρίζει επίσης ότι ο λαϊκός (και σίγουρα όχι επαναστατικός) αρντιτισμός, δεν μπορεί να θεωρηθεί μία πρώτη μορφή ένοπλης πάλης του προλεταριάτου, καθώς και ότι υπάρχουν υποψίες πως ο αρχηγός του, ο Άργκο Σεκοντάρι, ήταν προβοκάτορας.

> Κατηγορήθηκε δημόσια για προβοκάτσια αλλά δεν υπερασπίσθηκε τον εαυτό του. Η προσωπικότητά του και μόνο υπονόμευε την αξιοπιστία των Arditi.[19]

Τα κόμματα της αριστεράς, στα οποία μέχρι τώρα ανήκαν οι κατώτερες τάξεις, δεν παρείχαν καμία υπεράσπιση στον αγώνα ενάντια στο φασισμό:

> Η σωστή επιλογή για το προλεταριάτο, ήταν συνεπώς ο ένοπλος αγώνας κατά του φασισμού και η επαναστατική ενότητα μεταξύ του προλεταριάτου και των μαχητών της μεσαίας τάξης. Αυτή η γραμμή υποστηρίχθηκε από τους Arditi del Popolo.[20]

---

17 Umberto Terracini, ηγετικό στέλεχος του ΚΚΙ. [Σ.τ.Ε.]

18 U. Terracini, *Les Arditi del popolo*, στην «La Correspondance internazionale», 31 Δεκέμβρη 1921.

19 Στο ίδιο.

20 R. Del Carria, *Proletari senza rivoluzione*, παράθεση, σ. 192.

Τα παραπάνω αποτελούν τον πυρήνα της σκέψης του Del Carria, ο οποίος αναγνωρίζει στους AdP ότι είχαν επιλέξει τη σωστή κατεύθυνση, σε αντίθεση με τα διάφορα κόμματα της ιταλικής αριστεράς

Ο Eros Francescangeli επικρίνει την άποψη του Del Carria, θεωρώντας ότι υπερεκτιμά την επιθετική διάθεση μιας τάξης, που από την άλλη, πολλές φορές μένει πίσω (ακόμα και στο πεδίο της δράσης) σε σχέση με τις πολιτικές της κατευθύνσεις. Απ' αυτή την άποψη το κίνημα των AdP, αν και ενστικτωδώς αντιαστικό και δυνητικά ανατρεπτικό, ήταν ένα ταξικό κίνημα περιορισμένο και μερικό. Δεν πρόκειται μόνο για περιορισμένους πολιτικούς στόχους (η προλεταριακή άμυνα στην επίθεση των φασιστών), αλλά και για περιορισμένο πολιτικό εύρος. Οι AdP δεν επιτέθηκαν στο φασισμό ως μία μορφή ταξικής καταπίεσης, αλλά επιτέθηκαν ενάντια στη δραματική του εκδήλωση (squadrismo antiproletario), υποκινούμενοι περισσότερο από την ανάγκη για επιβίωση παρά από κοινωνικές ή πολιτικές ανάγκες. Σε ορισμένες περιοχές της Ιταλίας που δεν επλήγησαν ιδιαίτερα από τη φασιστική αντίδραση (reazione squadrista) δεν σχηματίστηκαν τμήματα των AdP. Σε πολλές βιομηχανικές περιοχές, όπως στο Μιλάνο, όπου υπήρχε ένα συνειδητοποιημένο και πολιτικοποιημένο προλεταριάτο που δεν δίστασε να συγκρουστεί πολλές φορές με τον ταξικό εχθρό, οι AdP οργανώθηκαν με μεγάλη καθυστέρηση. Θα ήταν πολύ απλουστευτικό να αποδώσουμε όλες τις ευθύνες στην υπονόμευση του έργου από το κομμουνιστικό και το σοσιαλιστικό κόμμα. Στην πραγματικότητα, η [κομματική] κορυφή εξέφραζε εν γένει τη θέση (διαστρεβλωμένη κάποιες φορές) της ίδιας της βάσης, οι οποία δεν ήταν βέβαια ξένη στα «δεινά» που ονομάζονται συνεργατισμός, σεχταρισμός, πολιτικός πρωτογονισμός και πάει λέγοντας.

Σύμφωνα με τον Francescangeli, το σημαντικότερο ίσως σφάλμα της οργάνωσης ήταν η υπαγωγή του πολιτικού στο στρατιωτικό. Ωστόσο, στην Ιταλία του 1921-22, πολύ λίγοι από τους «θεωρητικούς» του εργατικού κινήματος ήταν σε θέση να εκτιμήσουν πραγματικά το φασιστικό φαινόμενο, συμπεραίνει:

> Θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ωστόσο στους AdP και στους οργανωτές τους, το γεγονός ότι αγωνίστηκαν πρώτοι και από την αρχή ενάντια σε αυτό το φοβερό τέρας που μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα μόλυνε την Ευρώπη και τον κόσμο, αφήνοντας πίσω του μια μεγάλη σκιά θανάτου και φόβου.[21]

Υπάρχουν κάποιες ερμηνείες που επιχειρούν μία δημοκρατική αποκατάσταση των AdP, παρουσιάζοντας τους ως ένα αντιστασιακό κίνημα μπροστά από την εποχή του. Μία από αυτές είναι του Ivan Fuschini που δεν συνδέει τους AdP με μία μόνο τάξη. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι το 1943-45 το κίνημα των AdP ξαναγεννήθηκε και οι εθνικές αντιφασιστικές ομάδες, καθώς και η αντιμετώπιση της βίας που το 1921 δεν είχε καταφέρει να πάρει ακόμη μορφή, ήταν πλέον πραγματικότητα. Μόνο που το νέο κίνημα δεν ονομάστηκε Arditi del Popolo, αλλά Αντίσταση.22

Θεωρεί τους AdP «ιππότες» της δημοκρατικής κληρονομιάς. Κατηγορεί επίσης τα προλεταριακά κόμματα για ανικανότητα, σεχταρισμό και αντικληρικαλισμό, καθώς και για το ότι δεν ανοίχτηκαν στον καθολικό κόσμο, τον απομάκρυναν έτσι από τον λαϊκό αρντιτισμό και εντέλει επέτρεψαν στο

21 E. Francescangeli, *Arditi del popolo: Argo secondari e la prima organizzazione antifascista (1917-1922)*, παράθεση, σ. 164.

22 Βλ. I. Fuschini, *Gli Arditi del popolo*, Longo, Ravenna 1994, σ.σ. 21, 26.

φασισμό να απευθυνθεί στην εκκλησία και στον καθολικό κόσμο.[23]

Αλλά η άποψη αυτή παρουσιάζει την παράταξη των λαϊκών καθολικών σαν μία παθητική δύναμη, από τη μία αποκλειόμενη και από την άλλη εξεταζόμενη, και δεν λαμβάνει επαρκώς υπόψη της τον αντιμπολσεβικισμό τους, την άρνηση τους για βία και ταξική πάλη και την ειρηνευτική κοινωνική πολιτική τους.

Ο Francescangeli διαφωνεί και αναφέρει:

> Σε αντίθεση με τον αγώνα ενάντια στο ναζισμό-φασισμό, η αντίσταση που άσκησαν είκοσι χρόνια πριν οι AdP στον squadrismo δεν ανήκει στις συγκρούσεις μεταξύ δημοκρατίας και ολοκληρωτισμού, αλλά εντάσσεται εξ ολοκλήρου σε μία, όχι τόσο πολιτική όσο κοινωνική σύγκρουση, μεταξύ κομμάτων, συνδέσμων, ενώσεων του εργατικού κινήματος από τη μία πλευρά και της άρχουσας τάξης από την άλλη.[24]

Ο αγώνας των AdP το 1921-22 ήταν συνεπώς η μάχη μιας κοινωνικής τάξης προσκολλημένης στα οικονομικά και πολιτικά επιτεύγματά της, μιας ομάδας που έβλεπε τις αστικές δυνάμεις να συγκεντρώνονται σε ένα ενιαίο μέτωπο που περιείχε από σοσιαλιστές-ρεφορμιστές του Μπονόμι έως και εθνικιστές. Η αντίσταση ήταν συνεπώς κάτι διαφορετικό, καθώς, παρότι περιείχε ποικίλες πολιτικές πεποιθήσεις, στόχευε (μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο σύγκρουσης μεταξύ εξουσιών) στην απελευθέρωση της χώρας και στη δημιουργία μιας δημοκρατικής τάξης, μέσω μίας αναμφίβολα διαταξικής προοπτικής.

23 Στο ίδιο, σσ. 40-42.

24 E. Francescangeli, *Arditi del popolo: Argo secondari e la prima organizzazione antifascista (1917-1922)*, παράθεση, σ. 156.

Τέλος, το φασιστικό ιστοριογραφικό έργο του Albert Chiurco δείχνει, παρά την προφανή παραμόρφωση, μια κάποια «εκτίμηση» στους AdP, που προέρχεται από την ανάγκη να παρουσιάσει έναν ένοπλο αντίπαλο, προκειμένου να δώσει αξία στις φασιστικές επιτυχίες. Ο μύθος του combattentismo όπου έχει τις ρίζες της η *Ιστορία της φασιστικής επανάστασης*, δεν χάνει κάποια από τα θετικά χαρακτηριστικά του, όπως η γενναιότητα και το θάρρος, ακόμα και όταν κάποιοι «περιπλανώμενοι» πρωταγωνιστές μετακινούνται στο εχθρικό στρατόπεδο. Η οργάνωση των AdP, της οποίας τη γέννηση αποδίδει σε πρωτοβουλία του Κομμουνιστικού Κόμματος, για τον Chiurco είναι

> η οργάνωση που πολέμησε πιο σκληρά ενάντια στο φασισμό, και μάλιστα ανέδειξε στο εσωτερικό της ένα ορισμένο θάρρος ήταν διάφοροι άνθρωποι: κατάδικοι, κακοποιοί, κλέφτες, εγκληματίες, οι ισχυρότεροι κάθε κόμματος: σοσιαλιστές, κομμουνιστές, αναρχικοί, ρεπουμπλικάνοι ακόμη και μέλη του λαϊκού κόμματος, κάθε ένας που ένοιωθε να βράζει μέσα του το μίσος για τον φασισμό ή ήθελε να κερδίσει μια θέση στη μελλοντική κόκκινη επανάσταση, και δυστυχώς, σε κάποιες περιπτώσεις, κάποιοι παραστρατημένοι πρώην πολεμιστές με στρατιωτικές γνώσεις, οι οποίοι μετέδωσαν στα τάγματα αυτό το λιγοστό θάρρος που κάποιες φορές επέδειχναν.[25]

25 G.A. Chiurco, *Storia della rivoluzione fascista*, vol. II, Μιλάνο 1972, σ. 56.

Η γέννηση και η εξέλιξη των Arditi del Popolo στις αναρχικές και κομμουνιστικές εφημερίδες

Οι AdP ιδρύθηκαν στη Ρώμη τις τελευταίες ημέρες του Ιούνη του 1921, από ένα κομμάτι του Εθνικού Συνδέσμου Arditi d' Italia, με πρωτοβουλία του αναρχικού Άργκο Σεκοντάρι (τέως υπολοχαγού των ταγμάτων εφόδου στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο) και με την πρόθεση να αντιταχθούν στρατιωτικά στη βία των φασιστικών ομάδων. Μετά από μήνες εκστρατειών αντιποίνων, οι λαϊκές μάζες που είχαν πληγεί από τις επιθέσεις των φασιστών, υποδέχθηκαν τη γέννηση των AdP με ενθουσιασμό. Η έξαρση των φασιστικών εγκλημάτων έκανε τις τάξεις του προλεταριάτου να δούνε στη νέα αυτή οργάνωση την πραγμάτωση αυτής τους της επιθυμίας για ανταπάντηση, οι οποία προήλθε –κυρίως στα λιγότερο πολιτικοποιημένα στρώματα της εργατικής τάξης– από ένα ξεκάθαρο και απλό ένστικτο επιβίωσης.[1]

1 Για εμβάθυνση στο θέμα, βλ. M. Rossi, *Arditi non gendarmi! Dall'arditismo di guerra agli arditi del popolo.* 1917-1922.

Για το ιταλικό προλεταριάτο, η εμφάνιση των AdP ήταν αναμφίβολα το εντυπωσιακό γεγονός του καλοκαιριού του 1921. Είτε δημιουργήθηκαν από το μηδέν είτε στηρίχθηκαν στα τμήματα της προλεταριακής Λέγκας (ο Σύνδεσμος των απομάχων που συνδέονται με το Σοσιαλιστικό και το Κομμουνιστικό κόμμα) ή στους προϋπάρχοντες παραστρατιωτικούς σχηματισμούς (όπως «οι κόκκινοι Arditi» απ' την Τεργέστη ή «Τα παιδιά του Κανένα» από τη Γένοβα και το Βερτσέλλι), γεγονός είναι ότι τμήματα των AdP δημιουργήθηκαν σε ολόκληρη την Ιταλία και ήταν έτοιμα να αντιμετωπίσουν στρατιωτικά τις φασιστικές ομάδες.[2]

Η νέα κυβέρνηση, με επικεφαλής τον Μπονόμι (Ivanoe Bonomi), αντιμετώπισε το φαινόμενο των AdP με μεγάλη ανησυχία, δεδομένου ότι οι ένοπλες αντιφασιστικές οργανώσεις έθεταν σε κίνδυνο την ιδέα μιας συνθήκης ανακωχής ανάμεσα στους σοσιαλιστές και στους φασίστες, αυτό που σε λιγότερο από ένα μήνα αργότερα αποτέλεσε το «σύμφωνο ειρήνης», τη μεγάλη δηλαδή επιθυμία του Μπονόμι.

Στις 6 Ιούλη του 1921, πραγματοποιήθηκε στον Βοτανικό Κήπο της Ρώμης μια μεγάλη αντιφασιστική διαδήλωση με τη συμμετοχή χιλιάδων εργατών και με τη φωνή τους να αντηχεί ως τη Μόσχα: η *Πράβντα* της 10ης Ιούλη έκανε μία λεπτομερή έκθεση, ενώ ίδιος ο Λένιν εντυπωσιάστηκε από την πρωτοβουλία, και καθώς ήταν αντίθετος με την κατεύθυνση του Μπορντίγκα και του PCd'I,[3] δεν δίστασε να το αναφέρει

---

2 Για αυτό το θέμα ανατρέξτε στο E. Francescangeli, *Storia e documenti, Istituto storico della resistenza e dell'età contemporanea di Parma*, Parma 2002.

3 Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας (Partito Comunista d'Italia και μετά το 1943 μετονομάστηκε σε Partito Comunista Italiano) [Σ.τ.Ε.]

ως παράδειγμα προς μίμηση.[4] Μετά από αυτήν την εντυπωσιακή συγκέντρωση, η αντιφασιστική παραστρατιωτική δομή διαδόθηκε ευρέως μέσα σε λίγες μόνο ημέρες.

Η γραμμή επέκτασης της οργάνωσης ακολούθησε κυρίως την πορεία που οδηγεί από την πρωτεύουσα στη Γένοβα (Τσιβιταβέκια, Ταρκίνια, Ορμπετέλλο, Πιομπίνο, Λιβόρνο, Πίζα, Σαρζάνα, Λα Σπέτσια) και στην Ανκόνα (Μοντεροτόντο, Όρτε, Τέρνι, Σπολέτο, Φολίνιο, Γκουάλντο Ταντίνο, Γιέζι). Αλλά και σε πολλά άλλα κέντρα εκτός των δύο αυτών οδών επικοινωνίας οι AdP κατάφεραν να οργανωθούν σε σημαντικές αριθμητικά ομάδες. Αντίστοιχες σε σημασία ήταν και πόλεις όπως η Παβία, η Πάρμα, η Πιατσέντζα, η Μπρέσια, το Μπέργκαμο, το Βερτσέλλι, το Τορίνο, η Φλωρεντία, η Κατάνη και ο Τάραντας. Αλλά ακόμη και σε ορισμένα μικρότερα κέντρα οι AdP κατάφεραν να οργανωθούν αποτελεσματικά.

Λαμβάνοντας υπόψη μόνο τα τμήματα των οποίων η ύπαρξη είναι βέβαιη, το καλοκαίρι του '21 η αντιφασιστική οργάνωση ήταν δομημένη σε τουλάχιστον 144 τμήματα που αποτελούνταν από περίπου 20.000 μέλη. Ξεχώριζαν τα 12 τμήματα της περιφέρειας του Λάτιο (με περισσότερα από 3.300 μέλη) καθώς και εκείνα της Τοσκάνης (18, με πάνω από 3.000 εγγεγραμμένους). Στην περιφέρεια της Ούμπρια, οι Arditi del Popolo ήταν περίπου 2.000 και διαιρούνταν σε

4 Ο Λένιν έγραφε: «Στη Ρώμη, πραγματοποιήθηκε μια συνάντηση για την οργάνωση της πάλης ενάντια στο φασισμό, στην οποία συμμετείχαν 50 000 εργάτες, εκπρόσωποι όλων των κομμάτων. Κομμουνιστές, σοσιαλιστές, ακόμη και Ρεπουμπλικάνοι. Συμμετείχαν 5 000 πρώην πολεμιστές με στρατιωτική στολή και ούτε ένας φασίστας δεν τόλμησε να βγει στους δρόμους.» *(V.I. Lenin, discorsi alia riunione dei membri delle delegazioni tedesca, polacca, cecoslovacca, ungherese e italiana, vol. XLII, 1968, σελ. 306-307).*

16 τμήματα. Στην περιφέρεια των Μάρκε ήταν σχεδόν χίλιοι, οργανωμένοι σε 12 ομάδες. Στη βόρεια Ιταλία, η εξάπλωση του κινήματος ήταν σημαντική στη Λομβαρδία (17 τμήματα που πλαισίωναν πάνω από 2.100 Arditi del Popolo), στις τρεις Βενετίες[5] (15 πυρήνες για περίπου 2.200 μαχητές) και σε μικρότερο βαθμό, στην Εμίλια - Ρομάνια (17 με 1.400 μέλη), στη Λιγουρία (4 με 1.100 άτομα) και στο Πεδεμόντιο (8 τμήματα με περίπου 1.300 μέλη).

Στο νότιο μέρος υπήρχαν εφτά τμήματα στη Σικελία και άλλα τόσα στην Καμπανία, έξι στην Απουλία, δύο στη Σαρδηνία και μόνο ένα στο Αμπρούτσο και στην Καλαβρία, ενώ οι εγγεγραμμένοι ήταν περίπου 600 στη Σικελία, λίγο πάνω από 500 στην Καμπανία και στην Απουλία, σχεδόν 200 στο Αμπρούτσο, λίγο λιγότεροι στην Καλαβρία, ενώ στη Σαρδηνία ήταν 150.[6]

Μαζί με τα μέλη ήρθαν και οι πρώτες στρατιωτικές επιτυχίες: η άμυνα της επαρχίας του Βιτέρμπο (όπου οι κάτοικοι συσπειρώθηκαν γύρω από τους στρατευμένους αντιφασίστες για να αποκρούσουν τους squadristi της Περούτζια) και της Σαρζάνα (στην οποία σκοτώθηκαν περίπου είκοσι φασίστες), ήταν δράσεις που οργανώθηκαν από τους AdP των δύο αυτών κέντρων, και δημιούργησαν ρωγμές στην συμπαιγνία του Μουσολίνι: οι δύο ψυχές του φασισμού, όπως τις προσδιορίζει ο Γκράμσι, η αστική –περισσότερο πολιτική και ανοιχτή στις διαπραγματεύσεις– και η αγροτική –ουσιαστικά αντιλαϊκή και ανένδοτη σε οποιονδήποτε συμβιβασμό– έφθασαν μεταξύ τους στα πρόθυρα της διάσπασης.

---

5 Η ευρύτερη περιοχή του Alto Adige, Veneto, Friuli-Venezia-Giulia. [Σ.τ.Ε]

6 Για περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με τη γεωγραφική εξάπλωση των AdP βλ. E. Francescangeli, *Arditi del popolo: Argo Secondari e la prima organizzazione antifascista (1917-1922)*, σελ 256-257.

Αλλά, καθώς η κυβέρνηση Μπονόμι τους αντιτιθόταν βίαια, οι AdP, με λίγες μόνο εξαιρέσεις, δεν έλαβαν τη στήριξη των διοικητικών ομάδων του εργατικού κινήματος και σε λίγους μήνες το ανθρώπινο δυναμικό τους μειώθηκε σημαντικά. Επιβίωναν μόνο σε συνθήκες παρανομίας και αυτό σε κάποιες μόνο περιπτώσεις όπως η Πάρμα, η Ανκόνα, το Μπάρι, η Τσιβιταβέκια και το Λιβόρνο· πόλεις οι οποίες κατάφεραν, με ποικίλα αποτελέσματα, να αντιταχθούν στην τελική φασιστική επίθεση τις μέρες της «νόμιμης γενικής απεργίας» τον Αύγουστο του 1922. Ένα χρόνο πριν, ωστόσο, η κοινή δράση της κυβέρνησης και της Εισαγγελίας είχαν πετύχει τους σκοπούς τους: τα τμήματα του συλλόγου μειώθηκαν στα πενήντα, ενώ τα μέλη του σε λίγο πάνω από τις έξι χιλιάδες.[7]

Ο λόγος όμως αυτής της απότομης διακοπής δεν πρέπει να αναζητηθεί μόνο στη στάση των αρχών. Τα μέτρα της κυβέρνησης Μπονόμι εναντίον των παραστρατιωτικών (μέτρα που κατέστρεψαν αποκλειστικά το μόνο μέσο άμυνας του προλεταριάτου),[8] οι διατάξεις του νομού, οι συλλήψεις,

7 βλ. M. Rossi, *Arditi non gendarmi! Dall'arditismo di guerra agli arditi del popolo. 1917-1922*, παράθεση, σελ. 111-127 και R. Del Carria, *Proletari senza rivoluzione*, παράθεση, σελ. 190-195.

8 Με το «νομοθετικό διάταγμα για τον αφοπλισμό των πολιτών», μεταξύ άλλων (αναθεώρηση των αδειών για τη μεταφορά όπλων, αναστολή των προνομιακών μεταχειρίσεων που προβλέπονται για τα αδικήματα που σχετίζονται με την πολιτική βία, κλπ.), απαγορεύονται ρητά και οι «πορείες με στρατιωτική ενδυμασία και όπλα» και η εκτός κατοικίας μεταφορά σιδηρολοστών, ράβδων με αιχμηρές άκρες, γκλομπ κάθε σχήματος και μεγέθους (βλ. την εγκύκλιο της 3ης Οκτωβρίου του 1921 στους νομάρχες του βασιλείου, κεντρικό αρχείο του κράτους, Bonomi, 1921-22b). Όπως επισημαίνει ο De Felice, «Τα πολιτικά αποτελέσματα των μέτρων αυτών, ήταν πολύ φτωχά. Το πρόβλημα του φασισμού δεν ήταν πλέον πρόβλημα της αστυνομίας».

οι καταγγελίες και η ίδια η στάση της δικαστικής εξουσίας (εμπνευσμένη από την πολιτική «δύο μέτρα και δύο σταθμά»),[9] δεν θα ήταν δυνατά ή τόσο αποτελεσματικά αν οι λαϊκές πολιτικές δυνάμεις είχαν υποστηρίξει ή τουλάχιστον δεν είχαν αντιταχθεί σε αυτήν την πρώτη αντιφασιστική οργάνωση. Αυτές όμως, για διάφορους λόγους, εγκατέλειψαν στην τύχη της τη νεοσυσταθείσα παραστρατιωτική δομή προστασίας της εργατικής τάξης.

Αν εξαιρέσουμε το μικρό κομμάτι της τρίτης Διεθνούς, το PSI, το κύριο δηλαδή κόμμα του προλεταριάτου, πέρα από την παθητική αντίσταση που είχε υιοθετήσει, είχε και την ψευδαίσθηση ότι ήταν σε θέση να συνάψει μια ειρηνευτική συμφωνία διαρκείας με το κίνημα του Μουσολίνι (το λεγόμενο «σύμφωνο ειρήνης»),[10] ενώ με την πέμπτη ρήτρα της συμφωνίας αυτής, δήλωνε ότι δεν έχει σχέση με την οργάνωση και τα έργα των AdP.

> Κάθε ενέργεια, στάση ή συμπεριφορά που παραβιάζει τη δέσμευση και τη συμφωνία αυτή, από εδώ και στο εξής αποκηρύσσεται από τους σχετικούς φορείς. Το Σοσιαλιστικό Κόμμα ανακοινώνει ότι δεν έχει καμία σχέση με την οργάνωση και το έργο των Arditi del Popolo, όπως έχει γίνει ήδη σαφές και από τη διάσκεψη των τελευταίων, κατά την οποία διακήρυξαν ότι δεν έχουν καμία σχέση με κανένα από τα κόμματα.[11]

Το Κομμουνιστικό Κόμμα, αιφνιδιασμένο από τον αυθορ-

---

9 Σχετικά με τις διατάξεις του Bonomi της 21ης Δεκεμβρίου, ο De Felice αναφέρει ξεκάθαρα ότι οι φασίστες, ενθαρρυμένοι , «ωφελήθηκαν ακόμα και υλικά διότι εκείνοι που επιβαρύνθηκαν από τις οδηγίες που δόθηκαν ήταν οι κομμουνιστές και οι Arditi del Popolo»

10 Το σύμφωνο ειρήνης που ολοκληρώθηκε στις 3 Αυγούστου του 1921, μεταξύ σοσιαλιστών και φασιστών.

11 Ολόκληρο το κείμενο του συμφώνου ειρήνης παρατίθεται στο R. De Felice, Mussolini il fascista. La conquista del potere, σελ. 753-755.

μητισμό της εμφάνισής των AdP, αλλά πρόθυμο να αντιταχθεί στη βία με βία, αποφάσισε να μην τους υποστηρίξει, δεδομένου ότι, σύμφωνα με την Εκτελεστική Επιτροπή, είχαν συγκροτηθεί με έναν μερικό στόχο ο οποίος πήγαινε πίσω την προλεταριακή άμυνα και ως εκ τούτου ήταν ανεπαρκώς επαναστατικός. Η προλεταριακή άμυνα έπρεπε να πραγματοποιηθεί αποκλειστικά εντός των άμεσα ελεγχόμενων από το κόμμα δομών, και οι AdP –που ορίζονταν ως «τυχοδιώκτες» και «νιτιανικοί»–[12] θεωρήθηκαν πιθανοί αντίπαλοι.[13]

Στις 14 Ιούλη του 1921 το κόμμα, με ανακοίνωση της εκτελεστικής επιτροπής του, προειδοποιούσε τους μαχητές να μην παρασυρθούν από τη θερμότητα του αγώνα ενάντια στο φασισμό και να μη συμμετέχουν σε πρωτοβουλίες εκτός του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος. Αντίθετα, τους καλούσε να κάνουν υπομονή μέχρι να εκδοθούν επίσημες διατάξεις σχετικά με την πλαισίωση κομμουνιστικών ομάδων:[14]

> Η ανακοίνωση προειδοποιεί όλους τους συντρόφους να περιμένουν αυτές τις διατάξεις πριν δημιουργηθούν τετελεσμένα σε τοπικό επίπεδο που μπορεί να οδηγήσουν σε σύγκρουση με τις γενικές κατευθυντήριες γραμμές του Κόμματος, δεδομένου ότι έχουν προκύψει πρωτοβουλίες αυτού του είδους (επαναστατικής οργάνωσης) σε διάφορα κέντρα της Ιταλίας,

---

12 Υποστηρικτές του Francesco Fausto Nitti, ιταλού παρτιζάνου και αντιφασίστα (Σ.τ.Ε.).

13 Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. *Storia del Partito Comunista: da Bordiga a Gramsci.*

14 Για παράδειγμα, ένας διοικητής των AdP στον Τάραντα που συνελήφθη στα μέσα Αυγούστου, βρέθηκε να κατέχει ένα γράμμα στο οποίο κοινοποιούταν στην αρμόδια τοπική διοίκηση της αντιφασιστικής οργάνωσης, η πρόθεσή των νέων κομμουνιστών από τον Τάραντα να παραιτηθούν από τους AdP προκειμένου να σχηματίσουν κομμουνιστικές ομάδες δράσης.

από άτομα εκτός Κομμουνιστικού Κόμματος, και στις οποίες το Κομμουνιστικό Κόμμα δεν έχει επίσημη συμμετοχή και ευθύνη.

Στο ίδιο ανακοινωθέν τονίζεται επίσης ότι:

Το στρατιωτικό επαναστατικό πλαίσιο του προλεταριάτου πρέπει να είναι στενά συνδεδεμένο με τα πολιτικά όργανα του κόμματος, και οι κομμουνιστές δεν μπορούν και δεν πρέπει να συμμετέχουν σε τέτοιας φύσης πρωτοβουλίες άλλων κομμάτων και σε κάθε περίπτωση εκτός του κόμματός τους. Η στρατιωτική δράση και οργάνωση απαιτούν τουλάχιστον την ίδια πειθαρχία με αυτήν της πολιτικής του Κομμουνιστικού Κόμματος. Κανείς δεν μπορεί να υπακούει σε δύο διαφορετικές δομές που απαιτούν πειθαρχία.[15]

Στις 7 Αυγούστου το εθνικό εκτελεστικό όργανο με ένα τελικό ανακοινωθέν εξάλειφε κάθε κατάλοιπο αμφιβολίας σχετικά με τους AdP, καλώντας τους κομμουνιστές που ήταν ακόμα στις τάξεις των AdP να αποχωρήσουν άμεσα και να καταταγούν αποκλειστικά στις κομμουνιστικές ομάδες. Το ανακοινωθέν κατέστη αναγκαίο διότι οι προηγούμενες διατάξεις είχαν περάσει σχετικά απαρατήρητες και χωρίς να τους δοθεί ιδιαίτερη προσοχή. Ξεκινούσε λοιπόν με ξεκάθαρη αναφορά στις αρχές του κόμματος, απευθυνόταν σε όλα τα μέλη που είχαν συμμετάσχει, ή είχαν οργανώσει σχηματισμούς ξένους προς το κόμμα, ενώ υπήρχε ρητή αναφορά στους AdP.

Παρά τις σαφείς και λεπτομερείς διατάξεις που εκδόθηκαν για το σχηματισμό του κομμουνιστικού πλαισίου, το οποίο δεν ήταν ένας αυτοσχεδιασμός της πλάκας, αλλά αποτέλεσμα της εργασίας πολλών μηνών, αρκετοί σύντροφοι και ορ-

15 *Per l'inquadramento del Partito* [για την πλαισίωση του κόμματος], στην «Il Comunista», 14 Ιουλίου 1921.

γανώσεις του κόμματος (ειδικά στο εσωτερικό της κομμουνιστικής νεολαίας), επιμένουν στην πρόταση ή συχνά και στην εφαρμογή της συμμετοχής των κομμουνιστών σε οργανώσεις που είναι ξένες στο κόμμα μας, όπως στους Arditi del Popolo. Και αντί να εργαστούν προς την κατεύθυνση που υποδεικνύεται από τα κεντρικά όργανα, αναλαμβάνουν την πρωτοβουλία να δημιουργήσουν τοπικές ομάδες AdP. Καλούμε τους συντρόφους αυτούς, να πειθαρχήσουν [...].[16]

Τα προβλήματα της οργάνωσης, της πειθαρχίας και του προγράμματος, διαχώριζαν, σύμφωνα με την ανακοίνωση, τους κομμουνιστές από τους AdP. Πράγματι:

> Η προλεταριακή στρατιωτική ένταξη, καθώς είναι η πιο ακραία και λεπτή μορφή οργάνωσης της ταξικής πάλης, πρέπει να βασίζεται στο κόμμα και να πειθαρχεί σε αυτό κατά το μέγιστο. Η οργάνωσή της πρέπει να εξαρτάται αυστηρά από την πολιτική οργάνωση του ταξικού κόμματος. Αντιθέτως, η οργάνωση των AdP περιλαμβάνει την εξάρτηση από διοικήσεις, η σύσταση των οποίων είναι αμφίβολης ποιότητας, ενώ το κέντρο συντονισμού της σε εθνικό επίπεδο, το οποίο υφίσταται παρότι δεν είναι ακόμα ευχερές να καθορισθεί η «έδρα» του, σε μια ανακοίνωσή του ανέφερε ότι είναι υπεράνω των κομμάτων και δεν το απασχολεί η ένταξη σε στρατιωτικο-τεχνικές δομές του εργαζόμενου λαού, ο έλεγχος και η καθοδήγηση του οποίου παραμένει με αυτόν τον τρόπο στα χέρια αδιευκρίνιστων δυνάμεων και αποδεσμεύεται από την επιρροή του κόμματός μας. Το Κομμουνιστικό Κόμμα είναι εκείνο που εξ ορισμού έχει ως στόχο να δομεί και να κατευθύνει την επαναστατική δράση των μαζών, και ως εκ τούτου εντοπίζεται μία σαφής και έντονη ασυμβατότητα.[17]

---

16 *Inquadramento delle forze comuniste* [πλαισίωση των κομμουνιστικών δυνάμεων], στην «Il Comunista», 7 Αυγούστου 1921.

17 Στο ίδιο.

Όσον αφορά το πρόγραμμα, οι AdP:

Προτείνουν, όπως φαίνεται [...] να πραγματοποιήσουν την προλεταριακή αντίδραση στις υπερβολές του φασισμού, με στόχο να αποκατασταθεί η τάξη και η κανονικότητα της κοινωνικής ζωής. Ο στόχος των κομμουνιστών είναι πολύ διαφορετικός, θέλουν να οδηγήσουν τον αγώνα του προλεταριάτου στην επαναστατική νίκη. Αρνούνται ότι πριν από τον ορισμό αυτής της πάλης, από την ιστορική κανονική κατάσταση στο ακραίο και αποφασιστικό στάδιο, μπορεί να υπάρξει μια ειρηνική και ήρεμη κοινωνική ζωή. Θεωρούν ότι υπάρχει αμείλικτη αντίθεση μεταξύ της δικτατορίας της αστικής συντήρησης και της δικτατορίας της προλεταριακής επανάστασης. Αυτό αποκλείει και αναδεικνύει την ηττοπάθεια κάθε διάκρισης μεταξύ άμυνας και επίθεσης των εργαζομένων, οι οποίοι πλήττονται όχι μόνο από την υλική φασιστική βία, αλλά και από όλες τις συνέπειες της ακραίας απελπισίας ενός συστήματος εκμετάλλευσης και καταπίεσης, στο οποίο η βιαιότητα των λευκών συμμοριών δεν είναι παρά μόνο μία από τις εκδηλώσεις του, αδιαχώριστη από όλες τις άλλες.[18]

Ένας άλλος λόγος που έκανε το Κομμουνιστικό Κόμμα να δυσπιστεί απέναντι στους AdP, ήταν η υποψία ότι οι ηγέτες του κινήματος, και ιδίως ο Άργκο Σεκοντάρι, ήταν προβοκάτορες, ή τουλάχιστον ενθαρρύνονταν από Νιττιανικούς, λειτουργώντας έτσι περισσότερο ως αντίπαλοι του Τζιολίττι παρά ως αντιφασίστες.[19]

---

18 Στο ίδιο.

19 Σε μια επιστολή που παρατίθεται σε σημείωση στην εισαγωγή των γραπτών του Giovanni Amen, ο Ruggiero Grieco λέει, «εμφανίστηκαν ξαφνικά, χωρίς να γνωρίζει κανείς τίποτα γι' αυτές, οργανωμένες στρατιωτικές ομάδες που ονομάζονταν AdP, και υποστήριζαν ότι ήθελαν να πολεμήσουν ενάντια στο φασισμό. Μεγάλη ήταν η αντίδραση, δυνατό το αίσθημα και το προλεταριάτο όλης της Ιταλίας ενώθηκε γύρω από

Οι φασίστες αναπαρήγαγαν αυτήν την πολεμική που εξαπολύθηκε ενάντια στους AdP. Για παράδειγμα, μία ημερήσια διαταγή του Εθνικού Συμβουλίου των φασιστών καταδικάζει την

> ύπουλη δράση του Νίττι και τη δημαγωγική και αντεθνική πλουτοκρατία, καρπός της οποίας είναι οι AdP, την καταστροφική εκστρατεία της χώρας και τους τρόπους με τους οποίους επιχειρούσαν να χωρίσουν τα λεγεωνάριους και τους Arditi από τους φασίστες.[20]

Πολλοί κομμουνιστές (μεταξύ των οποίων και ορισμένα στελέχη, και σε πρώτη φάση κι ο ίδιος ο Γκράμσι) δεν δε-

---

την οργάνωση σε πολλές πόλεις. Ειδικά στις περιοχές όπου οι λευκές συμμορίες ήταν πιο βίαιες, διαμορφώθηκαν ανάλογες οργανώσεις, στις οποίες εντάσσονταν κομμουνιστές, σοσιαλιστές, αναρχικοί, Ρεπουμπλικάνοι, ακόμη και υποστηρικτές του Λαϊκού Κόμματος, φάνηκε για μια στιγμή ότι ο φασισμός επρόκειτο να διαλυθεί, η εφημερίδα «il Paese» που υποστηριζόταν από την «Epoca», μια άλλη εφημερίδα του Νίττι, ενίσχυσε την εκστρατεία της και το υπουργείο του Τζιολίττι έπεσε.

Ταυτόχρονα μειώθηκε η μυστικότητα που κάλυπτε την ίδρυση των AdP και έγινε γνωστό ότι για τη γέννησή της έπρεπε να ευχαριστήσει κανείς τον Νίττι που είχε σκοπό να δημιουργήσει ένα τέτοιο κίνημα ενάντια στους φασίστες και συνεπώς ενάντια στον Τζιολίττι. Ο επικεφαλής της οργάνωσης, ο Άργκο Σεκοντάρι, πρώην εθελοντής αξιωματικός του πολέμου, υποστηρικτής της συμμετοχής στον πόλεμο και του Ντ' Ανούντσιο, έγινε γνωστός πέρυσι από μια στρατιωτική συνωμοσία (η συνωμοσία της Πιετραλάτα), κατά τη διάρκεια της οποίας κατηγορήθηκε δημοσίως ότι είναι πράκτορας της αστυνομίας και δεν θεώρησε ότι πρέπει να δικαιολογηθεί. Όλο αυτό ήταν μια ιδέα που την οργάνωσε εξ ολοκλήρου ο ίδιος.

20 Η διαταγή παρατίθεται στο G.A. Chiurco, *Storia della rivoluzione fascista*, εκδ. Del Borghese, Milano 1972, σ. 339.

χόντουσαν τέτοιες θέσεις και παρέμειναν δίπλα στους AdP συνεχίζοντας τη συνεργασία ή/και την υποστήριξη.[21]

Στην *l'Ordine Nuovo* της 19ης Ιούλη, ένα ανυπόγραφο άρθρο που αποδίδεται στον Γκράμσι σχολιάζει το σχηματισμό των Arditi del Popolo:

> Η νέα κατάσταση δημιούργησε ένα σύμπτωμα. Ακόμη και τα λιγότερο πολιτικοποιημένα στρώματα του ιταλικού λαού, ακόμη και πολλοί από τους πρώην πολεμιστές που κατά τη διάρκεια του πολέμου έλαβαν πολλές υποσχέσεις, που τελικά διαψεύστηκαν, και οι οποίοι είχαν τσιμπήσει το δόλωμα της πατριδοκάπηλης φρασεολογίας, ξεσηκώθηκαν ενάντια στην αντιδραστική βία. Γι' αυτόν το λόγο αναδύθηκαν οι AdP, γι' αυτόν το λόγο από το σχηματισμό αυτής της οργάνωσης συμπεραίνει κανείς ότι ο ιταλικός λαός, μετά την αποθάρρυνση και την αποδυνάμωση που υπέστη, προσπαθεί να πιστέψει στις δικές του δυνάμεις και να δώσει τις πρώτες ενδείξεις ζωτικότητας και ενέργειας, ενώ υπόσχεται να εναντιωθεί στην κατάπνιξη της αντίδρασης.[22]

Αλλά οι AdP, συνεχίζει προσπαθώντας να πλησιάσει τη θέση του εκτελεστικού οργάνου,

> δεδομένου ότι ο σκοπός τους δεν είναι πολιτικός αλλά συγκυριακός, δεν μπορούν να επιτύχουν το αποτέλεσμα που προσδοκούν, εάν δεν μπει στο παιχνίδι η εργατική τάξη, είτε ως τάξη είτε ως κόμμα.[23]

---

21 Η κομμουνιστική εφημερίδα του Τορίνο, θα συνεχίσει να δημοσιεύει πολλές ειδήσεις σχετικά με τους AdP, συμπεριλαμβανομένων των ανακοινώσεων του Σεκοντάρι, την ίδρυση νέων τμημάτων και τη γέννηση της εφημερίδας «L'ardito del Popolo»

22 *La difesa proletaria* [η προλεταριακή άμυνα], στη «l'Ordine Nuovo», 19 Ιουλίου 1921.

23 Στο ίδιο.

Ο Γκράμσι, αφού προτείνει ένα είδος λαϊκής πολιτοφυλακής για κάθε περιοχή, συνεχίζει λέγοντας ότι οι AdP

> θα μπορούσαν να βοηθήσουν αποτελεσματικά τις εργατικές ομάδες, μέσω της διασποράς τους σε προκαθορισμένα σημεία κάθε γειτονιάς, ώστε να μπορούν να παρέμβουν σε περιπτώσεις ανάγκης[24].

Και τις επόμενες ημέρες:

> Οι τοπικές δυνάμεις είναι υπεύθυνες για την άμυνά τους. Το Βιτέρμπο και η Σαρζάνα έδωσαν ένα καλό παράδειγμα για το τι πρέπει να γίνει[25].

Σχολιάζοντας τα γεγονότα της Σαρζάνα λέει χωρίς δισταγμό ότι:

> υπάρχουν ολόκληροι πληθυσμοί που εξεγείρονται χωρίς να διαχωρίζονται από τα λαϊκά πολιτικά κόμματα. Ο ιερέας χτυπάει την καμπάνα και η γυναίκα ετοιμάζει το καυτό λάδι, ενόσω οι άντρες οπλίζονται με οτιδήποτε μπορεί να χτυπήσει, σχηματίζοντας ομάδες άμυνας...[26]

Τον Αύγουστο, επικρίνοντας για μία ακόμη φορά το σύμφωνο ειρήνης μεταξύ σοσιαλιστών και φασιστών, ο Γκράμσι αναφέρει:

> Πολλοί εργάτες θεώρησαν ότι, το κήρυγμα περί μη αντίστασης στο κακό, στην πραγματικότητα εξυπηρέτησε το Σοσιαλιστικό Κόμμα και τη Συνομοσπονδία, για να οργανωθεί επαρκώς το σώμα των AdP και για να δώσουν μια σταθερή και συνεκτική μορφή λαϊκής εξέγερσης. Αυτή η ψευδαίσθηση έχει πλέον

---

24 Στο ίδιο.

25 *Sviluppi del fascismo* [η ανάπτυξη του φασισμού], στη «l'Ordine Nuovo», 21 Ιουλίου 1921.

26 *Insurrezione di popolo* [η εξέγερση του λαού], στη «l'Ordine Nuovo», 23 Ιουλίου 1921.

διαλυθεί. Οι μεγάλες λαϊκές μάζες έχουν ήδη πειστεί ότι πίσω από τη σοσιαλιστική παλινωδία, δεν υπάρχει τίποτα. Αν και οι Σοσιαλιστές έλαβαν μέρος στη δημιουργία των πρώτων πυρήνων των AdP, είναι βέβαιο ότι η αστραπιαία εξάπλωση της πρωτοβουλίας δεν καθορίστηκε από ένα γενικό σχέδιο εκπονημένο από το Σοσιαλιστικό Κόμμα, αλλά οφειλόταν απλώς στην ψυχική κατάσταση που επικρατούσε στη χώρα και στην επιθυμία για εξέγερση που υπέβοσκε στις μεγάλες μάζες. Αυτό αποδείχθηκε με δραματικό τρόπο από το σύμφωνο ειρήνης, το οποίο δεν μπορούσε παρά να οδηγήσει σε στασιμότητα το προλεταριακό κίνημα.[27]

Πέντε ημέρες νωρίτερα, στην πρώτη σελίδα της *l'Ordine Nuovo* της 14ης Αυγούστου, δημοσιεύτηκε έκκληση της Κομμουνιστικής Διεθνούς στους εργάτες και στις εργάτριες της Ιταλίας, η οποία εκθείαζε τους AdP.

Τη στιγμή που ενωμένοι οι σοσιαλιστές και οι λευκές φρουρές, ετοιμάζονται να αφοπλίσουν τους εργάτες, το προλεταριάτο της Ρώμης δίνει το σήμα για την επανάσταση. Τα ηρωικά θύματα του Γκροσέτο, τα οποία σκεφτόμαστε πάντοτε με θαυμασμό, έχουν εμπλουτίσει το πάθος σας με το αίμα τους. Οι δεκάδες χιλιάδες εργάτες που, έτοιμοι για δράση, συγκεντρώθηκαν στον βοτανικό κήπο της Ρώμης, δείχνουν το δρόμο στο ιταλικό προλεταριάτο.[28]

Μόνο κατόπιν περαιτέρω παρεμβάσεων από το «Κέντρο» (συνοδευόμενες από απειλές για σοβαρές πειθαρχικές ενέργειες), προσαρμόστηκε και το μεγαλύτερο μέρος του PCd'I

27 *Contro il terrore*, [ενάντια στον τρόμο], στη «l'Ordine Nuovo», 19 Αυγούστου 1921.

28 Il terzo congresso dell'internazionale comunista al proletariato italiano [το τρίτο συνέδριο της κομμουνιστικής διεθνούς στο ιταλικό προλεταριάτο], στη «l'Ordine Nuovo», 14 Αυγούστου 1921.

στην επίσημη κομματική γραμμή και γέμισαν τις γραμμές των κομμουνιστικών ομάδων δράσης. Αυτή η πολιτική επιλογή επικρίθηκε αυστηρά από την Κομμουνιστική Διεθνή, η οποία, από τον Οκτώβρη του '21, ξεκίνησε μια έντονη συζήτηση με τους ηγέτες της PCd'I, στιγματίζοντάς τους για το σεχταρισμό τους.[29]

Τον Ιούλη του 1921, με εξαίρεση το Λάτσιο, το Βένετο και τη Νεανική Ομοσπονδία, για τους Ρεπουμπλικάνους, την Πάρμα και το Μπάρι, για τους επαναστάτες συνδικαλιστές και τους λεγεωνάριους του Φιούμε, οι πολιτικές δυνάμεις της αριστεράς που ήταν υπέρ της συμμετοχής στον Α' Π.Π. («sinistra interventista»), αναζήτησαν σχεδόν άμεσα λύσεις αυτοάμυνας που απέκλειαν τη συνεργασία με τους AdP. Και αυτοί οι σχηματισμοί προτιμούσαν να οργανώσουν την αυτοάμυνα σε κομματικό επίπεδο, θεωρητικολογώντας στις περισσότερες περιπτώσεις για τις ίσες αποστάσεις μεταξύ «αντεθνικών» (αναρχικοί, σοσιαλιστές και κομμουνιστές) και «αντιδραστικών» (φασίστες, εθνικιστές και συντηρητικοί φιλελεύθεροι).

Το μόνο προλεταριακό στοιχείο που υποστήριζε ανοιχτά τους AdP ήταν το ελευθεριακό. Επρόκειτο για έναν σύνθετο

---

29 Ο Μπουχάριν απαντώντας στον Γκριέκο έγραψε: «το PCI έπρεπε να διεισδύσει γρήγορα και δυναμικά, στο κίνημα των AdP, να συγκεντρώσει γύρω του τους εργάτες και να μετατρέψει τα μικροαστικά στοιχεία σε συμπαθούντες, να καταγγείλει τους τυχοδιώκτες και να τους διαγράψει από τις διοικητικές θέσεις, να βάλει έμπιστα άτομα στην κορυφή του κινήματος», και καταλήγει: «για το κίνημά μας, είναι πάντα καλύτερα να κάνει λάθη με τη μάζα, παρά μακριά από τη μάζα, όντες κλεισμένοι στο στενό κύκλο της ηγεσίας του κόμματος, επιβεβαιώνοντας την αγνότητα των αρχών μας» (η απάντηση περιλαμβάνεται στο R. Grieco, *Scritti scelti*, παράθεση, σελ. 26-28).

και αριθμητικά σημαντικό χώρο, το εσωτερικό του οποίου ήταν αρκετά ετερόκλητο. Σε κάθε περίπτωση, τόσο η Ιταλική Συνδικαλιστική Ένωση (U.S.I.) όσο και η Ιταλική Αναρχική Ένωση (U.A.I) ήταν, καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου 1921-22, υπέρ της παραστρατιωτικής δομής της λαϊκής αυτοάμυνας.

Σε αντίθεση με τις διάφορες οργανώσεις της Αριστεράς, οι αναρχικοί, τόσο ως κίνημα όσο και ως ανεξάρτητα άτομα, υποστήριξαν και πλαισίωσαν τη δράση των AdP, ή τουλάχιστον δεν έδειξαν καμία πρόθεση να την εμποδίσουν.

Όμως, η συμβολή του ελευθεριακού χώρου στον ένοπλο αντιφασιστικό αγώνα, συνάντησε εμπόδια κυρίως λόγω του κατακερματισμού του, της μικρής αριθμητικά σύστασής του, αλλά και λόγω της ανομοιογένειας του αναρχικού και αναρχοσυνδικαλιστικού κινήματος.[30] Επιπλέον, η επαναστατική ιδιαιτερότητα των αναρχικών, τους απομάκρυνε από την ταύτιση με τους Arditi del Popolo. Πράγματι, το φαινόμενο του αρντιτισμού, εκτός από τις επαναστατικές προθέσεις μεμονωμένων στελεχών του, είχε αποκλειστικό στόχο να ανακόψει τη φασιστική βία και να υπερασπιστεί τις προλεταριακές κατακτήσεις που κερδήθηκαν με αγώνες ετών. Αυτοί οι παράγοντες, μαζί με την έλλειψη εμπιστοσύνης των αναρχικών προς οργανισμούς στρατιωτικού τύπου, όπως οι AdP, εξηγούν το λόγο για τον οποίο οι ελευθεριακοί δεν συμμετείχαν με ομογενή τρόπο στο φαινόμενο.[31]

Στα μέσα Αυγούστου του 1921, συγκλήθηκε στη Ρώμη το

30 βλ. A. Dadà, *L'anarchismo in Italia tra movimento e partito: re-lazlone sui rapporti del movimento anarchico con le altre forze sovversive e rivoluzionarie*, Μιλάνο 1984.

31 βλ. επίσης Ε. Μαλατέστα, Scritti antimilitaristi, Καρράρα 1982.

γενικό συμβούλιο της Ιταλικής Αναρχικής Ένωσης, το οποίο αν και δεν παρέλειψε να επικρίνει τη μιλιταριστική και συγκεντρωτική δομή των AdP και να εκφράσει τις ανησυχίες της σχετικά με τις πιθανές πολιτικές επιρροές που υπάρχουν,

> ουσιαστικά [...] όλοι συμφώνησαν ότι αντιμετωπίζουν με συμπάθεια αυτό το κίνημα το οποίο δεν μπορεί να είναι αναρχικό, αλλά ούτε και αντίπαλο των αναρχικών, εφόσον δεν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι για να θεωρηθεί κάτι τέτοιο.[32]

Αποτέλεσμα ομοφωνίας ήταν και η ακόλουθη δήλωση:

> το γενικό συμβούλιο της UAI (που συνήλθε στη Ρώμη στις 14-15 Αυγούστου), χωρίς να υπεισέρχεται στο θέμα της εσωτερικής οργάνωσης των AdP, η οποία είναι ανεξάρτητη και αυτόνομη απ' όλα τα κόμματα και συνεπώς και από την UAI, εκφράζει τη συμπάθεια και την ευγνωμοσύνη του για το έργο της υπεράσπισης προς όφελος της προλεταριακής και λαϊκής ελευθερίας και τους εύχεται να παραμείνουν ανεπηρέαστοι από οποιανδήποτε αστική και πολιτικάντικη διείσδυση και να είναι πάντα σε εγρήγορση για την υπεράσπιση της ελευθερίας και της δικαιοσύνης.[33]

Λίγες ημέρες νωρίτερα, ένα άλλο αναρχικό περιοδικό, το *Il Libertario* (Ο Ελευθεριακός), από τη Λα Σπέτσια, εκθείαζε τους AdP κατατάσσοντας το έργο της προλεταριακής άμυνας ως πρώτιστη αναγκαιότητα ενάντια στην αντιδραστική βία. Το περιοδικό καλούσε λοιπόν τους αναρχικούς να συνεισφέρουν ενεργά σε αυτό το κίνημα:

> σηκώθηκαν όρθιοι στα πόδια τους, καθοδηγούμενοι από το πλούσιο συναίσθημα της αλληλεγγύης προς τα αδέρφια τους, τους εργάτες, εξοργισμένοι από την καταστροφή που επήλθε

---

32 Unione Anarchica Italiana, στην «Umanità Nova», 19 Αυγούστου 1921.
33 Στο ίδιο.

σε όλα τα επιτεύγματα του λαού που κερδήθηκαν με πολλά χρόνια θυσιών και μαρτυρίου, διαλυμένοι από τη χυδαία εμπορευματοποίηση, από τις αισχρότητες που διαπράχθηκαν στο όνομα αυτής της Ιταλίας για την οποία έδωσαν τα νιάτα τους, το αίμα τους, τον ιδρώτα τους. Η συμπαθής και αντρίκεια χειρονομία τους άγγιξε τις καρδιές όλων των εργατών, προκάλεσε τον ενθουσιασμό των μαζών, ανανέωσε τις εξουθενωμένες από τις δυσκολίες και τις απογοητεύσεις καρδιές [...]

Πιστεύουμε ότι στην παρούσα περίοδο η συγκεκριμένη οργάνωση αποτελεί αναγκαιότητα, εφόσον δεν βλέπουμε κανένα άλλο μέσο άμυνας για να προτάξουμε ως ισχυρή αντίσταση στη Λευκή Φρουρά, που γεννήθηκε από την επικράτηση της Αντίδρασης. Επικροτούμε ανεπιφύλακτα τους άξιους AdP και καλούμε τους συντρόφους να ενωθούν μαζί τους, για να πολεμήσουν για την υπεράσπιση της ελευθερίας της ανθρώπινης ζωής. Ζήτω οι Arditi del Popolo.[34]

Το ενδιαφέρον για το νέο κίνημα είχε να κάνει και με το γεγονός ότι αυτό αποτελούσε την πρακτική εφαρμογή της τακτικής ενός ενιαίου μετώπου στο στρατιωτικό έδαφος, που από καιρό υποστήριζαν οι αναρχικοί της UAI.[35]

Ως ενιαίο μέτωπο οι αναρχικοί εννοούσαν έναν καθαρά επαναστατικό δεσμό, που θα έπρεπε να ξεκινάει από τα κάτω, σε τοπικό επίπεδο, ακόμα και μεταξύ ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικά πολιτικά κόμματα, αλλά τα οποία έχουν έναν ελάχιστο κοινό στόχο: τη δημιουργία ενός προλεταριακού στρατού, ικανού

να νικήσει την ένοπλη κρατική αντίσταση ώστε να μπορέσουν

---

34 *Arditi del Popolo*, στην «Il Libertario», 21 Ιουλίου 1921.

35 Το ιδρυτικό συνέδριο της «Unione comunista anarchica italiana», τότε «Unione anarchica italiana» πραγματοποιήθηκε στη Φλωρεντία, τον Απρίλη του 1919.

να οργανώσουν τη ζωή τους με διαφορετικούς όρους από αυτούς που υπάρχουν σήμερα.[36]

Οι αναρχικοί αποφάσισαν να υποστηρίξουν τους AdP, τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και με την ενεργή συμμετοχή τους στην οργάνωση, αλλά διατηρώντας τις ιδιαιτερότητές τους. Δεν εμφανίστηκαν προθέσεις μονοπώλησης του κινήματος, όπως συνέβη σε ορισμένες περιπτώσεις με τους κομμουνιστές. Αντιθέτως διατηρήθηκε αμοιβαία αυτονομία, προκειμένου να υπάρξει ένα σταθερό σημείο στην κοινή μάχη.

Ένωση (union) λοιπόν και όχι μονάδα (unit) στο εσωτερικό της οποίας οι διαφορές αμβλύνονται.[37]

Αποφάσεις που λήφθηκαν ένα χρόνο πριν, τον Ιούλιο του 1920, στο συνέδριο της Μπολόνια, έδιναν στους στρατευμένους στο εσωτερικό των ενωμένων οργανισμών τις παρακάτω κατευθύνσεις:

> Οι επαναστατικές αναρχικές ομάδες πρέπει να υποβοηθούν, να διευκολύνουν και να παρέχουν εφοδιαστική μέριμνα στις ειδικευμένες ομάδες δράσης, με τα δικά τους μέσα. Πρέπει να προπαγανδίζουν με τρόπο που θα δημιουργεί όσο το δυνατόν ευνοϊκότερη ατμόσφαιρα γύρω απ' αυτές, να επικρίνουν πιθανά λάθη χωρίς να δυσφημίζουν ή να εμποδίζουν τις γενικές δραστηριότητες, να διεξάγουν τις δικές του κομματικές δραστηριότητες κριτικής και αντίθεσης με τρόπο που να αποφεύγουν δυσαρέσκειες και εντάσεις μεταξύ των διαφόρων εργατικών ομάδων, αλλά να τις προσανατολίζουν όλες ενάντια στην αστική τάξη και το κράτος και να είναι διαθέσιμες για

---

36 A. Dadà, ό.π. σελ. 266-272

37 L. Bretoni, *Unione non unità* [Ένωση, όχι μονάδα], στην «Umanità Nova», 11 Μάρτη 1920.

> βοήθεια στις ομάδες δράσης όποτε υπάρχει ανάγκη. Όταν ο αγώνας ξεκινήσει, οι αναρχικές ομάδες θα συμμετάσχουν ενεργά ώστε η μάχη να εξελιχθεί όσο το δυνατόν πιο επαναστατικά και ελευθεριακά, και με τέτοιο τρόπο ώστε να απαλλοτριωθούν οι καπιταλιστές και να στερηθεί η εξουσία κάθε κυβέρνηση, νέα ή παλιά, το συντομότερο δυνατόν.[38]

Σύμφωνα με τους αναρχικούς, οι ηθικές και υλικές συνθήκες ανατρέπονται με την επαναστατική δράση συνειδητών μειονοτήτων. Είναι λοιπόν καθήκον των αναρχικών να λάβουν μέρος σ' αυτή τη δράση και εν συνεχεία να προσπαθήσουν να αποτρέψουν μορφές ανασύστασης της εξουσίας και νέων κυβερνήσεων, έτσι ώστε να ανοίξουν το δρόμο στην ελεύθερη εξέλιξη της κοινωνίας, χωρίς την επιβολή ειδικών θελήσεων.

Σύμφωνα με τον Μαλατέστα:

> Εάν παραδεχόμαστε ότι η αναρχία δεν μπορεί να επιβληθεί εξαναγκαστικά, χωρίς τη συνειδητή θέληση των μαζών, η επανάσταση δεν μπορεί να γίνει για να εφαρμοστεί άμεσα η αναρχία, αλλά για να δημιουργηθούν οι συνθήκες που θα κάνουν δυνατή την ταχεία εξέλιξη προς αυτήν.[39]

Δεδομένου ότι η επανάσταση δεν μπορεί να είναι άμεσα αναρχική, αφού οι «μεγάλες μάζες» δεν είναι αναρχικές, καθήκον των αναρχικών θα είναι συνεπώς

> να ψάξουν το καλύτερο που μπορεί να γίνει υπέρ της αναρχίας

---

38 Unione Anarchica Italiana, *Il fronte unico rivoluzionario. Relazione sui rapporti del movimento anarchico con le altre forze sovversive e rivoluzionarie. Il congresso nazionale a Bologna*, 1-2-3-4 Ιούλη 1920, Μπολόνια 1920.

39 E. Malatesta, *La rivoluzione in pratica* [Η επανάσταση στην πράξη, στην «Umanità Nova», 14 Οκτώβρη 1922.

σε μια κοινωνική αναταραχή που μπορεί να λάβει χώρα στη σημερινή πραγματικότητα.[40]

Ο Luigi Balsamini υποστηρίζει ότι αυτές οι βασικές προϋποθέσεις που αποκλείουν κάθε πιθανό σεχταρισμό είναι ένας από τους λόγους που έκαναν τους αναρχικούς να μπουν στη μάχη, δίπλα στη συνειδητή και μαχητική μειονότητα που αποτελούσαν οι AdP. Μαζί τους οι αναρχικοί θα μπορούσαν να ξεκινήσουν μια πορεία, η οποία θα άρχιζε από την ήττα του φασισμού και θα προχωρούσε στο δρόμο της κοινωνικής επανάστασης.

Το Κομμουνιστικό Κόμμα από την άλλη, βέβαιο για τους σκοπούς του και υποστηριζόμενο από το σίγουρο όραμα της ιστορικής εξέλιξης, μπορούσε να αντιληφθεί μόνο μια κομμουνιστική επανάσταση με την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του προλεταριάτου. Υπονόμευσε λοιπόν τη δράση των AdP, και αποφάσισε να μην υποπέσει σε συμβιβασμούς με δυνάμεις που δεν είναι άψογα ευθυγραμμισμένες με το σκεπτικό και τις πολιτικές του κατευθύνσεις. Το καλοκαίρι του 1922, ο Μαλατέστα γράφει στην *Umanita Nuova*, προτείνοντας μία «συμμαχία» με τις άλλες επαναστατικές δυνάμεις, έχοντας επίγνωση της αδυναμίας εφαρμογής μιας καθαρά αναρχικής δράσης:

> Το τέλειο, λέει η παροιμία, είναι ο εχθρός του καλού: κάνουμε ό,τι μπορούμε αν δεν μπορούμε να κάνουμε αυτό που θα θέλαμε, αλλά το κάνουμε. Δεν μπορούμε μόνοι μας να ξεριζώσουμε το φασισμό και ακόμη περισσότερο δεν μπορούμε να πολεμήσουμε τους θεσμούς. Έτσι, ή θα ενωθούμε με αυτούς που, αν και δεν είναι αναρχικοί, έχουν κοινούς άμεσους στόχους με εμάς, ή θα αφήσουμε τους φασίστες να συνεχίσουν με τη συνε-

40 Στο ίδιο, 7 Οκτώβρη 1922.

νοχή της κυβέρνησης να τυραννούν την Ιταλία και η μοναρχία θα βασιλεύει ανενόχλητη.[41]

Για τους αναρχικούς, ο αγώνας ενάντια στο φασισμό περιλαμβάνει αναπόφευκτα τον αγώνα ενάντια στον πρώτο υπεύθυνο για τη βία του: το καπιταλιστικό οικονομικό και πολιτικό σύστημα. Σύμφωνα με τον αναρχικό Λουίτζι Φάμπρι, ο φασισμός είναι ένας σύμμαχος του κράτους, ένας σύμμαχος ενοχλητικός, απαιτητικός, απείθαρχος, αλλά σε κάθε περίπτωση σύμμαχος. Συνεπώς η καταπολέμηση του φασισμού χωρίς την κατανόηση ευρύτερων εννοιών μεγάλης κλίμακας, δηλαδή χωρίς το στόχο ανατροπής της κρατικής ηγεμονίας και του καπιταλισμού,

> θα ήταν σαν να κόβει κανείς τα κλαδιά ενός δηλητηριώδους φυτού αφήνοντας άθικτη τη ρίζα, σαν να χτυπάει τα πλοκάμια του χταποδιού αντί για το κεφάλι.[42]

Μετά την ευθυγράμμιση των ιδεών του Γκράμσι και της *l'Ordine Nuovo* με τις οδηγίες του κόμματος, η αναρχική εφημερίδα *Umanità Nova* παραμένει η μόνη προλεταριακή φωνή που υποστηρίζει τους AdP, ακολουθώντας βήμα βήμα τα βιώματα του νέου κινήματος και δημοσιεύοντας τις διακηρύξεις και τις εκκλήσεις τους, από τη γέννηση μέχρι το θάνατο της αντιφασιστικής οργάνωσης το 1922.

Στρατιωτική οργάνωση

Από τεχνικο-στρατιωτική άποψη, οι AdP είχαν μια ευκίνητη στρατιωτική δομή, που θα μπορούσε σε σύντομο χρονικό

---

41 E. Malatesta, *Il dovere dell'ora*, στην «Umanità Nova», 25 Ιουνίου 1922.

42 L. Fabbri, La controrivoluzione preventiva [η προληπτική αντεπανάσταση], Μπολόνια 1922, σελ. 94.

διάστημα να συγκλίνει άμεσα στο σημείο όπου εκτιμούσαν ότι μπορεί να πραγματοποιηθεί μια εκστρατεία αντιποίνων των φασιστών. Η αντιφασιστική οργάνωση προσπάθησε επίσης να ασκήσει τον έλεγχο στους δρόμους της πόλης με πορείες, ή με πραγματικές πολιτοφυλακές γειτονιάς, που περιπολούσαν την κάθε περιοχή και εντόπιζαν φιλοφασιστικά στοιχεία. Δεν πρέπει συνεπώς να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι ο λαϊκός αρντιτισμός έδινε αναμφίβολα προτεραιότητα στον στρατιωτικό τομέα, σε σχέση με τον πολιτικό.

Οι AdP ήταν οργανωμένοι σε τάγματα, που με τη σειρά τους χωρίζονταν σε λόχους ή εκατονταρχίες και σε ομάδες. Κάθε ομάδα αποτελούταν από δέκα μέλη συν τον επικεφαλής της ομάδας. Κάθε λόχος αποτελούταν από τέσσερις ομάδες συν τον επικεφαλής της. Το τάγμα αποτελούταν από τρεις λόχους, συν τον διοικητή του τάγματος. Έτσι, 136 άνδρες υποστηρίζονταν από μια αυτόνομη διμοιρία με την ασφάλεια άλλων δέκα μελών.

Κάθε τάγμα περιλάμβανε και ομάδες δικυκλιστών προκειμένου να παραμένει συνδεδεμένο με τα διάφορα τάγματα (στις γειτονιές των μεγάλων πόλεων). Οι δικυκλιστές εξασφάλιζαν επίσης την επικοινωνία με τους γενικούς διοικητές, τα τάγματα και άλλα μέρη (εργατικές έδρες, σιδηρόδρομους, οδηγούς λεωφορείων, εργάτες οπλοστασίων, γραφείο τύπου και νυχτερινή εφημερίδα). Η εκπαίδευση των μελών γινόταν μέσω ειδικών ασκήσεων, οι οποίες πολλές φορές κατέληγαν σε επίσημες ασκήσεις.

Από οργανωτική άποψη, η δομή του κινήματος των AdP δεν ήταν υπερβολικά συγκεντρωτική. Οι διοικητές των διαφόρων περιφερειακών επιτροπών (που είχαν οριστεί επί-

σημα στο πρώτο συνέδριο της ένωσης) είχαν λάβει μεγάλα περιθώρια αυτονομίας.[43]

Στην πράξη, κάθε τμήμα του συλλόγου αποφάσιζε αυτόνομα για το είδος και το στυλ της εργασίας του. Το στυλ προφανώς μεταβαλλόταν ανάλογα με το, κυρίαρχο κάθε φορά, πολιτικό ρεύμα. Ακριβώς επειδή η οργάνωση ήταν πολιτικά ανεξάρτητη, η στελέχωση των λόχων δεν γινόταν κατά κανόνα με βάση την πολιτική ένταξη σε κάποια οργάνωση του εργατικού κινήματος. Σε ορισμένες όμως περιπτώσεις (όπως στο Λιβόρνο) οι AdP οργανώθηκαν στη βάση της πολιτικής συγγένειας.[44]

Τα σύμβολα του αρντιτισμού

Όπως η τεχνικο-στρατιωτική δομή, έτσι και τα σύμβολα της πρώτης αντιφασιστικής οργάνωσης προέρχονταν από τον αρντιτισμό του πολέμου: Το σύμβολο της οργάνωσης ήταν ένα κρανίο περιβαλλόμενο από δάφνινο στεφάνι, με ένα μαχαίρι ανάμεσα στα δόντια του και από κάτω ήταν γραμμένο με κεφαλαία «σε εμάς!» (A noi!)[45]. Η σφραγίδα της διοίκησης περιείχε το στιλέτο των Arditi, περιβαλλόμενο από ένα κλαδί δάφνης και έναν σταυρό βελανιδιάς. Αυτές οι εικόνες ήταν τότε στη μόδα και σίγουρα δεν αποτελούσαν αποκλειστική κληρονομιά των φασιστικών Fasci di

43 L. Balsamini, *Gli arditi del popolo, dalla guerra alla difesa del popolo contro le violenze fasciste*, σελ. 39-42.

44 Για εμβάθυνση σχετικά με τη γεωγραφική διασπορά, βλ. E. Francescangeli, όπ.π., παράθεση, σελ. 270-308.

45 Η εικόνα παρατίθεται επίσης και στο οπισθόφυλλο του βιβλίου του E. Francescangeli.

combattimento ή των πολιτικών δυνάμεων της δεξιάς. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στην Τσιβιταβέκια, η σημαία των AdP (ένα τσεκούρι που σπάει την Fascio Littorio[46]) [τη δέσμη ράβδων, σύμβολο των φασιστών] εξέφραζε μάλλον με μεγαλύτερη σαφήνεια το λόγο ύπαρξης της οργάνωσης.

Αν και δεν μπορούμε να πούμε ότι υπήρχε μία καθεαυτό «στολή», οι AdP, όπως άλλωστε και όλοι σχεδόν οι στρατευμένοι νέοι των πολιτικών κομμάτων της εποχής, είχαν εν γένει κάποια κοινά: φορούσαν ένα μαύρο πουλόβερ, γκρι-πράσινο παντελόνι και κάποιες φορές μια κόκκινη κονκάρδα στο στήθος. Πολλοί από τους AdP κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων προστάτευαν τα κεφάλια τους με κράνη Adrian.

Οι ύμνοι της οργάνωσης αντέγραφαν, και αυτοί, σε επίπεδο μελωδίας και στίχων, τα μοτίβα του «αρντιτισμού του πολέμου». Αντίγραφο του «επίσημου» ύμνου, ο οποίος τραγουδιόταν στο ρυθμό του ύμνου των Arditi «Fiamme nere» (μαύρες φλόγες), υπάρχει στα αρχεία της αστυνομίας.

> είμαστε του λαού - οι αήττητες ορδές / που έχουν στο γιακά τις μαύρες φλόγες[47]/ μας κινεί μια ώθηση - που είναι ιερή και ισχυρή / Θάνατος στο Θάνατο – Θάνατος στον πόνο[48]

---

46 βλ. φωτογραφικό παράρτημα.

47 Το σώμα των Arditi είχε ως διακριτικά στο γιακά δύο μαύρες φλόγες, εκτός από τους Arditi που προέρχονταν από τους μπερσαλιέρους και τους αλπινιστές, οι οποίοι είχαν κόκκινες και πράσινες φλόγες αντίστοιχα, διατηρούσαν δηλαδή τα διακριτικά του όπλου προέλευσής τους. Fiamme nere ονομάστηκε και ο σύνδεσμος των Arditi που στη συνέχεια πρωτοστάτησε στη διάσπαση και οδήγησε στην ίδρυση των Arditi del Popolo. [Σ.τ.Ε.]

48 Ανώνυμος συγγραφέας, βλ. E. Francescangeli, όπ.π., παράθεση., σελ. 248.

λέει το ρεφραίν, ενώ η τελευταία στροφή δηλώνει επιγραμματικά

> υπερασπιζόμαστε τον εργάτη / από τους εξευτελισμούς και τις πανωλεθρίες / και ο Ardito σήμερα πολεμάει / για την ευτυχία των άλλων![49]

Τον Σεπτέμβρη του 1921 όμως, το όργανο της ένωσης [συνδέσμου], *L'Ardito del Popolo*, δημοσίευσε μια άλλη βερσιόν του ύμνου, η οποία ήταν πιο ξεκάθαρα αντιφασιστική. Στη μελωδία του τραγουδιού «Giovinezza»,[50] οι πρώτοι στίχοι του τραγουδιού λένε:

> αντιμαχόμαστε τη βία / του μισθοφορικού φασισμού / όλοι στα όπλα! Στο Γολγοθά / της ανθρώπινης λύτρωσης. / Αυτή η αιώνια νεότητα / ανανεώνεται στην πίστη / προς ένα λαό που ζητά / ισότητα και ελευθερία.

Μεταφέρω τη συνέχεια του τραγουδιού[51]:

Τώρα μας λεν πως την ειρήνη
τη θέλουν οι φασίστες
ενώ ο αρντιτισμός σωπαίνει
οι χαφιέδες μας στραβοκοιτάνε
θα ήθελαν να μας ξεκάνουν
με μπόμπες και στειλιάρια
είναι χειρότεροι από τους Βουρβόνους,
τους ληστές και τους δολοφόνους
Νεότητα, Νεότητα,
άνοιξη γεμάτη ομορφιά
το έγκλημα και η βία
θα τελειώσουν, γρήγορα ή αργά.

---

49 Στο ίδιο.
50 Ύμνος μετέπειτα του φασιστικού κόμματος. [Σ.τ.Ε.]
51 Δημοσιεύτηκε στην «l'Ardito del popolo», 2 Σεπτέμβρη 1921.

Και εμείς που έχουμε κοινή λογική,
θέλουμε να τα τελειώσουμε,
χωρίς ούτε μισθό ούτε πληρωμή,
πρέπει να τους εξοντώσουμε.
Αν η κυβέρνηση θέλει ειρήνη,
εμείς θα δώσουμε τη λύση,
είμαστε λιοντάρια με καρδιά τολμηρή
και δεν φοβόμαστε θάνατο.
Νεότητα, Νεότητα,
άνοιξη γεμάτη ομορφιά
το έγκλημα και η βία
θα τελειώσουν, γρήγορα ή αργά.
Στην Ιταλία δεν θέλουμε,
εγκληματίες και δολοφόνους
όχι οπαδούς του Νέρωνα,
του κακορίζικου Μουσολίνι.
Με τα μπράτσα μας θα σπάσουμε
τις αλυσίδες των τυράννων
είμαστε νέοι, είκοσι χρονών
θέλουμε δικαιοσύνη και ισότητα.
Νεότητα, Νεότητα,
άνοιξη γεμάτη ομορφιά
το έγκλημα και η βία
θα τελειώσουν, γρήγορα ή αργά.
Το γλέντι τέλειωσε
των ληστών μισθοφόρων
γιατί τώρα δεν θα τρώτε
με το χρήμα των τσιφλικάδων.
Τελείωσε και γι' αυτούς
που ήθελαν τους σκλάβους

Εργάτες, ας τους φωνάξουμε εν χορώ,
Θέλουμε δουλειά και λευτεριά.
Νεότητα, Νεότητα,
άνοιξη γεμάτη ομορφιά
το έγκλημα και η βία
θα τελειώσουν, γρήγορα ή αργά.
Οι φασίστες και οι τσιφλικάδες είναι καθάρματα,
αλλά σύντομα θα καταλήξουν
οι μεν στη γέφυρα του σανού[52]
οι δε με τους τρελούς του Mogliano
ειδάλλως η μοίρα τους
θα είναι εκείνη του θανάτου
ενώ εμείς θα φωνάζουμε εν χορώ
Στην Ιταλία υπάρχει ένας Λένιν!...
Νεότητα, Νεότητα,
άνοιξη γεμάτη ομορφιά
το έγκλημα και η βία
θα τελειώσουν, γρήγορα ή αργά.

Είναι του Leoncarlo Settimelli αυτό το τραγούδι που ακολουθεί, το οποίο συνετέθη πιθανότατα τη δεκαετία του '70, οι πρώτες δύο στροφές του οποίου πιθανότατα προέρχονται από την εποχή των Arditi.

Είμαστε οι Arditi του λαού,
αγρότες και εργάτες
δεν υπάρχει μπάτσος, δεν υπάρχει φασίστας
που να μπορεί να μας γονατίσει.

Και τα μαύρα πουκάμισα

52 Ponte della Paglia: γέφυρα της Βενετίας, απέναντι ακριβώς από τη γέφυρα των στεναγμών [Σ.τ.Ε.]

εμείς μια μόνο στοίβα θα τα κάνουμε
και στην πλατεία του χωριού
μια ωραία φωτιά θα ανάψουμε

Ο Μουσολίνι ο προδότης
μιλάει για επανάσταση
αλλά σκοτώνει τους προλετάριους
με το μαχαίρι του αφεντικού

Είμαστε οι Arditi του λαού,
αγρότες και εργάτες
δεν υπάρχει μπάτσος, δεν υπάρχει φασίστας
που να μπορεί να μας γονατίσει.

Και τα μαύρα πουκάμισα
εμείς μια μόνο στοίβα θα τα κάνουμε
και στην πλατεία του χωριού
μια ωραία φωτιά θα ανάψουμε

Μας είπανε «αλλά
τι θα μπορούσαμε να κάνουμε
με άτομα που έχουν
τόσο μπερδεμένα μυαλά»

«που δεν θα έχουν
πιθανότατα διαβάσει
ούτε τον τρίτο
τόμο από το Κεφάλαιο»

Είμαστε οι Arditi του λαού,
αγρότες και εργάτες
δεν υπάρχει μπάτσος, δεν υπάρχει φασίστας
που να μπορεί να μας γονατίσει.

Και τα μαύρα πουκάμισα
εμείς μια μόνο στοίβα θα τα κάνουμε

και στην πλατεία του χωριού
μια ωραία φωτιά θα ανάψουμε

Φέραμε την
ησυχία στις φυλακές
ώστε όποιος ήταν έξω
να προετοιμαστεί

και στη μέση της
καταιγίδας να ανασυστήσει
ένα προλεταριακό μέτωπο
ενάντια στο φασισμό.

ένα προλεταριακό μέτωπο
ενάντια στο φασισμό.

Είμαστε οι Arditi του λαού,
αγρότες και εργάτες
δεν υπάρχει μπάτσος, δεν υπάρχει φασίστας
που να μπορεί να μας γονατίσει.

Και τα μαύρα πουκάμισα
εμείς μια μόνο στοίβα θα τα κάνουμε
και στην πλατεία του χωριού
μια ωραία φωτιά θα ανάψουμε

Ξαναβρεθήκαμε
στα βουνά
και αυτή τη φορά
η νίκη ήταν δική μας

Ορίστε αυτό που
δείχνει η ιστορία μας:
αν εμείς είμαστε χωρισμένοι
κερδίζει το αφεντικό
αν εμείς είμαστε χωρισμένοι
κερδίζει το αφεντικό

Και το «figli dell officina» (γιοί του εργοστασίου) θα μπορούσε να πει κανείς ότι είναι κομμάτι της μουσικής κληρονομιάς των Arditi del Popolo, τραγούδι που είναι ένας παραδοσιακός ύμνος-σύμβολο του αναρχικού κινήματος.

Το πρωτότυπο κείμενο γράφηκε από τους Giuseppe Raffaelli και Giuseppe De Feo, αναρχικοί από την Καρράρα ενώ ετοιμάζονταν με τους Arditi del Popolo να αντιμετωπίσουν τις φασιστικές ομάδες εφόδου

Μεταγράφω το πλήρες κείμενο του τραγουδιού:

Γιοί του εργοστασίου
ω γιοί της γης,
ήδη η ώρα πλησιάζει
του πιο σωστού πολέμου,

του προλεταριακού πολέμου,
πολέμου χωρίς σύνορα,
θα σηκώσουμε στον άνεμο
σημαίες κόκκινες και μαύρες,

εμπρός, είμαστε εξεγερμένοι,
άνθη-εκδικητές
ενός κόσμου αδερφών
ειρήνης και δουλειάς.

από τα βουνά και τις κοιλάδες
κατεβαίνουμε βιαστικά,
με αυτά τα ροζιασμένα χέρια

εμείς θα πάρουμε εκδίκηση·
του λαού οι Arditi,
εμείς είμαστε τα πιο καθαρά άνθη,
που δεν θα μαραθούμε ποτέ
από τη δυσωδία της φτωχογειτονιάς.

Εμπρός, είμαστε εξεγερμένοι......

Εμείς χαιρετάμε το θάνατο,
τον όμορφο εκδικητή,

εμείς θα ξεκλειδώσουμε τις πόρτες
για μια πιο χαρούμενη εποχή·

αγκαλιάζουμε τους νεκρούς
και χωρίς να χλωμιάσουμε
μαχόμαστε για την αναρχία·
η νίκη, ή θάνατος,

Εμπρός, είμαστε εξεγερμένοι......

Τα οδοφράγματα της Πάρμας το 1922

Ως απάντηση στην όξυνση της φασιστικής βίας ενάντια στις οργανώσεις και στις έδρες του εργατικού κινήματος, η Εργατική Συμμαχία (Alleanza del Lavoro), που αποτελούσε όργανο ενός ευρύτερου συνδικαλιστικού μετώπου, κάλεσε σε γενική εθνική απεργία, την 1η Αυγούστου 1922, για την «υπεράσπιση των πολιτικών και συνδικαλιστικών ελευθεριών».[1]

Η βία των φασιστικών ομάδων ξέσπασε ενάντια στην κινητοποίηση των εργατών σε ολόκληρη τη χερσόνησο. Η Εργατική Συμμαχία ανέστειλε την απεργία στις 3 Αυγούστου, αλλά οι επιθέσεις αυξήθηκαν, ενώ λίγες μόνο πόλεις αντιστάθηκαν οργανωμένα στις δράσεις των Μελανοχιτώνων.

1 Βλ P. Spriano, *Storia del Partito Comunista: da Bordiga a Gramsci*, παράθεση.

Οι εκστρατείες αντιποίνων με την καταστροφή συνεταιρισμών, οργανώσεων, συνδικάτων, εφημερίδων και λαϊκών διοικήσεων είχαν λοιπόν μεγάλη επιτυχία.[2]

Η ανακοίνωση της απεργίας, που αποφασίστηκε ομόφωνα στις 29 Ιουλίου, όταν ήταν ήδη γνωστό ότι ο Φάκτα θα επανέλθει στην κυβέρνηση, έπρεπε να παραμείνει μυστική μέχρι το βράδυ της 31ης του ίδιου μήνα. Ωστόσο η δημοσίευση της είδησης στη ρεφορμιστική γενοβέζικη εφημερίδα *Il Lavoro* την 30η Ιουλίου, επέτρεψε στους φασίστες να οργανωθούν σε εθνικό επίπεδο για να καταστείλουν μία τέτοια επίδειξη δύναμης του προλεταριάτου.

Το Εθνικό φασιστικό Κόμμα έδινε στην κυβέρνηση 48 ώρες για να καταστείλει το κίνημα, μετά από αυτό θα παρενέβαιναν οι στρατιωτικές φασιστικές ομάδες (squadre). Η νόμιμη απεργία κατέληξε να γίνει η ταφόπλακα ενός εργατικού κινήματος που χαροπάλευε για περισσότερο από έναν χρόνο. Οι φασίστες και η αστυνομία κατάφεραν να επιβάλουν τη βούλησή τους σχεδόν παντού.

Σε ορισμένα κέντρα υπήρξε αντίσταση, αλλά όπου το εργατικό κίνημα ήταν πολιτικά και στρατιωτικά κατακερματισμένο, αυτή κατέληξε το πολύ πολύ σε μια ηρωική ήττα. Σε δύο μόνο περιπτώσεις οι λαϊκές δυνάμεις κατάφεραν να αποκρούσουν την επίθεση των φασιστικών ομάδων: στο Μπάρι και στην Πάρμα, πόλεις στις οποίες υπήρχε σημαντική παρουσία αναρχικών και επαναστατών συνδικαλιστών, και ως εκ τούτου, οι AdP κατάφεραν να διατηρήσουν άθικτη τη δύναμή τους, ή και σε κάποιες περιπτώσεις να την ενισχύσουν.

---

2 Βλ. και E. Francescangeli, *Arditi del popolo: Argo Secondari e la prima organizzazione antifascista (1917-1922)*, παράθεση, σσ. 127-131.

Κατά τη διάρκεια της νόμιμης απεργίας, οι AdP, παρότι βρέθηκαν προ εκπλήξεως λόγω της δημόσιας ανακοίνωσής της,[3] πολέμησαν έντονα τις φασιστικές επιδρομές στις κόκκινες πόλεις. Εκτός από το Μπάρι και την Πάρμα, τα πιο σημαντικά επεισόδια αντίστασης εμφανίστηκαν στην Τσιβιταβέκια, στο Λιβόρνο, στην Ανκόνα και στη Γένοβα, οι οποίες ήταν όλες μεγάλες πόλεις-λιμάνια και σημαντικά σιδηροδρομικά κέντρα.[4]

Στην Πάρμα, η απεργία πήρε εντελώς διαφορετικές διαστάσεις: η πόλη έγινε σκηνικό ένοπλης αντίστασης κατά των φασιστικών ομάδων που έπειτα από πέντε ημέρες αγώνα, κατέληξε νικηφόρα. Οι εργάτες σύσσωμοι ανταποκρίθηκαν στην απεργία και παίρνοντας δύναμη από την τοπική παράδοση του επαναστατικού συνδικαλισμού, έδειξαν για άλλη μια φορά εγρήγορση και αγωνιστικότητα. Η Πάρμα, όπως λέει και ο Ίταλο Μπάλμπο στο ημερολόγιό του:

> παρέμεινε σχεδόν ανέπαφη από το φασισμό[5]

και επίσης, από τον Ιούλη του 1921, η ένοπλη οργάνωση των AdP δρούσε ενάντια στις βιαιότητες των μελανοχιτώνων, συσταθείσα από τον σοσιαλιστή Γκουίντο Πιτσέλι

---

3 Ο Palazzino, σχετικά με τη συμφωνία να κρατηθεί μυστική μέχρι την τελευταία στιγμή η προκήρυξη της γενικής απεργίας, αναφέρει: «Αν αυτή κίνηση δεν βλάψει τις κομμουνιστικές ομάδες δράσεις, θα βλάψει τους άλλους προλεταριακούς σχηματισμούς (AdP, αναρχικές και δημοκρατικές/ρεπουμπλικανικές ομάδες) και κυρίως τη μάζα των εργατών που δεν είναι στρατιωτικά πλαισιωμένοι, και οι οποίοι ξαφνικά θα πρέπει να υπομένουν τη βίαιη φασιστική αντίδραση» (G. Palazzino, *Dal prefetto di Parma al gabinetto del ministro dell'interno. Le barricate attraverso i dispacci dei tutori dell'ordine*, Silva, συλλογή 2002. σ. 134).

4 Βλ και. E. Francescangeli, ό.π., παράθεση, σ. 128.

5 I. Balbo, Diario. 1922, Μιλάνο 1932.

(Guido Picelli), ο οποίος στρατολογούσε νέους εργάτες, κυρίως από τις τάξεις του ριζοσπαστικού σοσιαλισμού και του αναρχισμού. Στην εφημερίδα *Ardito del popolo* της Πάρμας ο Πιτσέλι έγραφε:

> Το προλεταριάτο ένιωσε την ανάγκη να αμυνθεί όπως ποτέ πριν, αλλά η κατάσταση στην Ιταλία πλέον είναι τέτοια, ώστε η άμυνα δεν είναι δυνατόν να μην εξελιχθεί άμεσα σε ένα άψογο, θεσπισμένο μέσο, το οποίο να διαθέτει τεχνικά μέσα στρατιωτικού χαρακτήρα.

Συνεχίζει λέγοντας:

> Στην ένοπλη βία απαντάς με ένοπλη βία. Από εκεί προέκυψε και η αναγκαιότητα δημιουργίας του Κόκκινου Προλεταριακού Στρατού στην Ιταλία.[6]

Κατά τη διάρκεια του Αυγούστου κινητοποιήθηκαν από το φασιστικό κόμμα περίπου 10.000 άνδρες, που προέρχονταν είτε από την Πάρμα είτε από γειτονικές επαρχίες, για να μεταφερθούν στην Πάρμα. Τη διοίκησή τους αναλαμβάνει ο Ίταλο Μπάλμπο, ο οποίος είχε πρωταγωνιστήσει σε παρόμοιες στρατιωτικές αποστολές στη Ραβέννα και στο Φορλί.

Ο πληθυσμός των γειτονιών του Ολτρετορρέντε και των συνοικιών Ναβίλιο και Σάφφι ανταποκρίθηκε στην επίθεση στήνοντας οδοφράγματα, σκάβοντας χαρακώματα και οργανώνοντας άμυνα μέχρις εσχάτων στα σπίτια και στις πολιτικές τους έδρες.

Αν και σε εθνικό επίπεδο η απεργία έληγε και το Δημοκρατικό Μέτωπο είχε νικηθεί, στην Πάρμα η αντίσταση ήταν όλο και πιο έντονη, και στις περιοχές πίσω από τα λαϊκά οδο-

---

6 G. Picelli, *Organizzaione tecnico-militare proletaria*, στην *l'Ardito del popolo*, Πάρμα, 1 Οκτώβρη 1922.

φράγματα η εξουσία πέρασε στη διοίκησή των AdP και του Guido Picelli.

Οι μάχες συμπεριέλαβαν το σύνολο του πληθυσμού και ξεπεράστηκε κάθε πολιτική αντιπαράθεση μεταξύ των διαφόρων τάσεων: AdP, συνδικαλιστές, υποστηρικτές του Corridoni ομοσπονδιακοί, αναρχικοί (ο Antonio Cieri ήταν ο ηγέτης της αντίστασης στο Ναβίλιο), κομμουνιστές, υποστηρικτές του λαϊκού κόμματος, ρεπουμπλικάνοι και σοσιαλιστές πολέμησαν μαζί ενάντια στους μελανοχίτωνες.

Πέντε ήταν οι νεκροί πίσω από τα οδοφράγματα: ο δημοτικός σύμβουλος του λαϊκού κόμματος PPI Ulise Corazza, ο νεαρός Gino Gazzola, ο Carluccio Mora, ο Giuseppe Mussini και ο Mario Tomba.

Μετά από πολλές προσπάθειες να ξεπεράσουν τα οδοφράγματα και τις καταστροφές, στις κεντρικές περιοχές της πόλης, στο σιδηροδρομικό δίκτυο, στα γραφεία των πολλών Δημοκρατικών επαγγελματιών, στις έδρες της εφημερίδας *Il Piccolo*, στην Εργατική Ένωση και στο Λαϊκό Κόμμα, άρχισαν οι διαπραγματεύσεις για τον τερματισμό των συγκρούσεων μεταξύ της διοίκησης του Balbo, των στρατιωτικών αρχών και της Νομαρχίας.

Τη νύχτα μεταξύ 5ης και 6ης Αυγούστου, οι φασιστικές ομάδες αναδιπλώθηκαν και εγκατέλειψαν γρήγορα την πόλη, χωρίς να καταφέρουν να μπουν σε περιοχές που ελέγχονταν από τους αντιφασίστες. Στις 6 Αυγούστου, ο αρχιστράτηγος Lodomez, στρατιωτικός διοικητής της περιοχής, ανέλαβε πλήρεις αρμοδιότητες και κήρυξε κατάσταση πολιορκίας. Αλλά δεν κατάφερε να καταλάβει τη λαϊκή συνοικία, ούτε να αναγκάσει τους επαναστάτες να παραδώσουν τα

όπλα.[7]

Το επόμενο πρωί, οι στρατιώτες, αφού χαιρετίστηκαν θερμά από το λαό, μπήκαν στη συνοικία του Ολτρετορρέντε και στο κανάλι, και μέσα σε λίγη ώρα η κατάσταση επανήλθε σε φυσιολογικά επίπεδα.

Η υπεράσπιση του Ολτρετορρέντε ήταν ένας πραγματικός λαϊκός αγώνας. Η διάκριση μεταξύ μαχητών και βοηθητικών αμάχων, συνήθης σε κάθε εμφύλια σύρραξη, δεν ήταν στην προκειμένη περίπτωση εύκολα ορατή. Το σύνολο σχεδόν του πληθυσμού ήταν στο πλευρό των τριακοσίων AdP.[8]

Όπως αναφέρει ο Picelli, αφού περιέγραψε την κατάσταση στην περιοχή Ναβίλιο:

> Ακόμα και στο Ολτρετορρέντε οι υπηρεσίες σταδιακά βελτιώνονται: συλλογή και διανομή των τροφίμων, χώροι ιατρικής περίθαλψης, κουζίνες, περιφρούρηση, πληροφόρηση, ενίσχυση των αμυντικών έργων. Μεγάλη ήταν η συμμετοχή των γυναικών, που προσέτρεχαν οπουδήποτε για να προσφέρουν τις πολύτιμες υπηρεσίες τους και να εμψυχώσουν. Η βεβαιότητα της νίκης ήταν ένα πολύ σημαντικό στοιχείο για την επιτυχία του ένοπλου αγώνα και έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η παρατήρηση ότι αυτή η βεβαιότητα υπήρχε στον καθένα και στον απόλυτο βαθμό. Κανείς δεν είχε την παραμικρή αμφιβολία. Στα σπίτια

---

7 Όπως αναφέρει ο Picelli: Οι αρχές διαμαρτύρονταν λέγοντας ότι είχαν εντολές, αλλά οι εργάτες δεν υπέκυπταν. Είχαν και αυτοί μία διαταγή! Η συμπεριφορά των στρατιωτών αποθάρρυνε τους αστυνομικούς στο να επιμείνουν πολύ. Δύο ώρες αργότερα το τάγμα αποσύρθηκε. Οι προσπάθειες συμβιβασμού εγκαταλείφθηκαν και η απόπειρα αφοπλισμού των εργατών απέτυχε. (G.Picelli, *La rivolta di Parma*, στο *Lo stato operaio*, n. 10, 1934).

8 M. De Micheli, *Barricate a Parma*, Editori Riuniti, Ρώμη 1960.

γινόταν η κατασκευή αυτοσχέδιων εκρηκτικών, μαχαιριών κατασκευασμένων από λίμες, κομματιών σιδήρου, σουγιάδων, καθώς και η προετοιμασία οξέων. Από το παράθυρο ενός φτωχόσπιτου της γειτονιάς Μινέλλι, ένα κορίτσι δεκαεπτά ετών ύψωσε ένα τσεκούρι και κουνώντας το φώναξε στους συντρόφους στο δρόμο: «Αν έρθουν, εγώ είμαι έτοιμη».

Στις γυναίκες μοιράστηκαν δοχεία γεμάτα με πετρέλαιο και βενζίνη, καθώς, βάσει του σχεδίου, εάν οι φασίστες κατάφερναν τελικά να εισέλθουν στη συνοικία, η μάχη θα δινόταν από δρόμο σε δρόμο, από σοκάκι σε σοκάκι, από σπίτι σε σπίτι, δίνοντας όσο αίμα χρειαστεί, με τη ρίψη εύφλεκτων υγρών εναντίον των μελανοχιτώνων και μέχρι το κάψιμο και την ολοσχερή καταστροφή των θέσεων.[9]

Αυτές οι ειδήσεις επιβεβαιώνονται από τον Μπάλμπο που περιγράφει, αφήνοντας να του ξεφύγει μία δόση θαυμασμού για την οργάνωση της άμυνας στο Ολτρετορρέντε:

Οι γυναίκες και τα παιδιά συμμετέχουν ενεργά. Ώρα με την ώρα τα χαρακώματα βαθαίνουν και βελτιώνονται. Οι εργάτες αναλαμβάνουν σε βάρδιες καθήκοντα φρουρού. Η πειθαρχία είναι στρατιωτική. Ο Πιτσέλι έχει το στρατηγείο του στο κέντρο του Oltretorrente. Οι AdP στρατιωτικοποιημένοι. Διοικητικό επιτελείο. Πειθαρχία πολέμου. Πολλοί εργάτες είναι πρώην στρατιώτες με στολή και κράνος. Τα αγόρια επιδίδονται σε αιφνιδιαστικούς πυροβολισμούς που χτυπούν τους φασίστες, ακόμη και στην κεντρική πλατεία της πόλης. Ενώ οι υπερασπιστές βρίσκονται στα χαρακώματα, οι γυναίκες προετοιμάζουν το συσσίτιο υποστηριζόμενες από τις ομάδες των μαγείρων. Οι κυράδες φέρνουν ψωμί, κρασί, φρούτα, λαρδί και πατάτες στις αντιφασιστικές κουζίνες. Τα συσσίτια διανέμονται δύο φορές την ημέρα. Η ώρα του συσσιτίου αναγγέλλεται με ένα σάλπι-

9 G. Picelli, *La rivolta di Parma*, παράθεση.

σμα. Διαφορετικά σαλπίσματα σημαίνουν την υποχώρηση και το εγερτήριο, αλλά και το συναγερμό.[10]

Η αντιφασιστική νίκη στην Πάρμα οφείλεται σε πολλούς κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες συνδεόμενους με παλιές και νεότερες εμπειρίες του τοπικού εργατικού κινήματος. Κατά κύριο λόγο συνδέονται με την παραδοσιακή αστική εξεγερτικότητα των φτωχότερων συνοικιών της πόλης (πιο συγκεκριμένα της περιοχής του Ολτρετορρέντε).

Εδώ, το στήσιμο οδοφραγμάτων ανάμεσα στους στενούς δρόμους και η ρίψη κεραμιδιών και πετρών από τις στέγες των σπιτιών, καθιερώθηκε ως μορφή αυτοάμυνας κατά της αστυνομίας και του στρατού ήδη από τα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα.[11]

Επιπλέον, στην Πάρμα, ο αριστερός παρεμβατισμός και η εμπειρία πολλών εργατών από τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο είχε καλλιεργήσει ισχυρή θέληση για πολιτική και κοινωνική αλλαγή. Οι απόστρατοι κατείχαν ακόμη τις γνώσεις και τις τεχνικές του πολέμου, τη στρατιωτική πειθαρχία και τακτική.

Η αλληλεπίδραση της πολεμικής εμπειρίας του Α' παγκοσμίου πολέμου με την αστική εξεγερτικότητα, καθώς και η χαρισματική φιγούρα του Γκουίντο Πιτσέλι, και της πρότασής του για ένα ενιαίο αντιφασιστικό πολιτικό μέτωπο, αποτέλεσαν τη βάση των γεγονότων της Πάρμας τον Αύγουστο του 1922.

---

10 I. Balbo, ό.π., παράθεση, σ. 117.

11 «Storia e documenti» n. 7, Istituto storico della resistenza e dell'età contemporanea di Parma, παράθεση, σσ. 23-34.

φώτο εξωφύλλου: ομάδα των Arditi del Popolo φωτογραφίζεται κρατώντας τα μαχαίρια της μάχης
φώτο οπισθόφυλλου: το σύμβολο των AdP

Argo Secondari, ιδρυτής των Arditi del popolo, με τη στολή των Arditi.

Antonio Cieri, μέλος των Arditi del popolo, Πάρμα.

Emilio Canzi, μέλος των Arditi del popolo.

Arditi del Popolo (από αριστερά) Pagani, Grolli, Picelli και Gorreri. Πάρμα 1922.

Ο Guido Picelli γεννιέται στην Πάρμα στις 9 Οκτώβρη 1889. Είναι ο ιδρυτής και διοικητής των AdP της Πάρμας. Συμμετέχει στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και κερδίζει το χάλκινο μετάλλιο. Μετά τον πόλεμο, προσχωρεί στο Σοσιαλιστικό Κόμμα και ιδρύει την Lega proletaria mutilati invalidi reduci orfani e vedove di guerra. Εξελέγη στο κοινοβούλιο το 1921 στις τάξεις του Σοσιαλιστικού Κόμματος, ενώ ήταν στη φυλακή, το 1924 επανεξελέγη στο Κοινοβούλιο με την προλεταριακή ένωση που αποτελούταν από κομμουνιστές και από τους λεγόμενους σοσιαλιστές.... Μετά τη φυλάκιση του συμμετέχει στον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο, κατά τη διάρκεια του οποίου τραυματίζεται θανάσιμα στις 5 Ιανουαρίου 1937, στην Algora στην Ισπανία.

Ο Arturo Puglia γεννήθηκε στην Πάρμα στις 26 Δεκέμβρη 1898. Το 1922 μένει με τον αδελφό του Umberto στην οδό San Francesco (περιοχή Saffi) και εργάζεται ως σιδηρουργός. Το 1925 συλλαμβάνεται επειδή ξυλοκόπησε έναν φασίστα στην περιοχή borgo delle collone στην Πάρμα. Το 1926 μεταναστεύει στη Γαλλία. ASPR, αρχηγείο της αστυνομίας στην Πάρμα. 1894-1945, πρώτο τμήμα, γραφείο, κατηγορία A8, πολιτικό αρχείο, αρχείο Puglia Arturo.

Ο Mario Ilariuzzi γεννιέται στην Πάρμα στις 25 Μαΐου του 1905. Είναι εργάτης και αδελφός του Umberto. Είναι εγγεγραμμένος στο κομμουνιστικό κόμμα και κατοικεί στην οδό via D' Azeglio. Εξορίζεται στο Lipari το 1928 και στα νησιά Tremiti το 1938. ASPR, αρχηγείο της αστυνομίας στην Πάρμα, 1894-1945, πρώτο τμήμα, γραφείο, κατηγορία Α8, πολιτικό αρχείο, αρχείο Ilariuzzi Mario.

Η προσωπική κάρτα των AdP της Πάρμας με τη σφραγίδα της διεύθυνσης, ASPR, αρχηγείο της αστυνομίας στην Πάρμα, 1894-1945, πρώτο τμήμα, γραφείο, κατηγορία Α8, πολιτικό αρχείο, αρχείο Ilariuzzi Mario.

Δελτίο ταυτότητας του Roselli (όνομα άγνωστο), μέλος τωνAdP, Πάρμα 1922.

Ulisse Corazza, ένας από τους πέντε νεκρούς στα οδοφράγματα της Πάρμας το 1922.

Αυτή η φωτογραφία τραβήχτηκε κατά πάσα πιθανότητα το '21, στην Ardenza (Λιβόρνο), ένα χωριουδάκι που ήταν τότε γνωστό ως «ακρόπολη της αναρχίας», ο Μαλατέστα με αναρχικούς και μερικούς AdP. Αναγνωρίζουμε μάλλον από κάτω και αριστερά: Adelio Falleni, Amedeo Woods, John Baldacci. Από πάνω και αριστερά: Joseph Bendinelli, Amadeo Baldasseroni (αργότερα δολοφονήθηκε από τους φασίστες ή από τη βασιλική φρουρά), Ερρίκο Μαλατέστα και Sonetti.

Διαδήλωση των AdP στον βοτανικό κήπο της Ρώμης, 6 Ιούλη 1921.

Η σημαία του τάγματος των AdP. Τσιβιταβέκια 1921. Φαίνεται το fascio littorio (σύμβολο των φασιστών) σπασμένο.

Οδόφραγμα στο δρόμο Nino Bixio,κοντά στην περιοχή Minelli, Πάρμα Αύγουστος 1922.

Οδόφραγμα των AdP στην περιοχή Minelli, Πάρμα Αύγουστος 1922.

Οδόφραγμα των AdP στην περιοχή Borgo Rodolfo, Πάρμα Αύγουστος 1922.

Οδόφραγμα των AdP στην Πάρμα. Αύγουστος 1922.

AdP με ενδυμασία combattimento, Πάρμα Αύγουστος 1922.

Οδοφράγματα των AdP στο Borgo Bernabei (πάνω) και στην Via della Salute (κάτω) , Πάρμα. Αύγουστος 1922 (Archivio dell'Istituto storico della resistenza e dell'età contemporanea di Parma).

Οδοφράγματα των AdP στο Borgo Marodolo (πάνω) και στην στην Strada del Quartiere (κάτω) , Πάρμα. Αύγουστος 1922 (Archivio dell'Istituto storico della resistenza e dell'età contemporanea di Parma).

L'UMANITA' NOVA

QUOTIDIANO ANARCHICO

Si cerca un timoniere per una barca che fa acqua

Gli "arditi" venuti dal popolo ritornano tra il popolo

La farsa sull'orlo della fossa

Πρωτοσέλιδο της αναρχικής εφημερίδας «Umanità Nova» με δύο άρθα για τους AdP, Ρώμη 29 Ιουνίου 1921.

l'Ardito del Popolo

GIORNALE DI DIFESA PROLETARIA

Roma, 17 Novembre 1921

proletaria insegna ai lavoratori d' Italia la via della riscossa

Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας "L' ardito del Popolo"
(Ρώμη, 17 Νοέμβρη 1921)

Βιβλιογραφία

Antonioli M.-Masini P., *Il sol dell'avvenire*, BFS, Πίζα 1999.

AA.VV., *Dietro le barricate. Parma 1922*, Istituto Storico della Resistenza per la provincia e il comune di Parma, 1983.

Balbo I., *Diario*, Mondadori, Μιλάνο 1932.

Balestrini N., *Parma 1922, una resistenza antifascista*, Derive e approdi, Ρώμη 2002.

Balsamini L., *Gli Arditi del popolo e la guerra*, Galzerano, Casalvelino Scalo 2002.

Bianconi P., *Gli anarchici italiani nella lotta contro il fascismo*, Archivio Famiglia Berneri, Πιστόια 1988.

Brunazzi L., *Parma nel primo dopoguerra, 1919-20*, Istituto storico della Resistenza per la provincia e il comune di Parma, 1981.

Cacucci P., *Oltretorrente*, Feltrinelli, Μιλάνο 2003.

Carli M., *Noi arditi*, Facchi, Μιλάνο 1919.

— *Arditismo*, Augustea, Ρώμη 1929.

Chiurco A., *Storia della rivoluzione fascista*, Edizione del Borghese, Μιλάνο 1972.

Cordova F., *Arditi e legionari dannunziani*, Marsiglio, Πάντοβα 1969.

Corsaro G., *Arditi in guerra*, Aurora, Μιλάνο 1934.

Dadà A., *L'anarchismo in Italia fra movimento e partito*, Teti, Μιλάνο 1984.

Del Carria R., *Proletari senza rivoluzione*, vol. 2, Oriente, Μιλάνο 1976.

De Felice R., *Mussolini il fascista. La conquista del potere*, vol.1, Einaudi, Τορίνο 1968.

De Micheli M., *Barricate a Parma*, Feltrinelli, Μιλάνο 1960.

Giuliani R., *Gli arditi*, Treves, Μιλάνο 1919.

Grieco R., *Scritti scelti*, vol. I, Editori Riuniti, Ρώμη 1966.

Francescangeli E., *Arditi del popolo: Argo Secondari e la prima organizzazione antifascista (1917-1922)*, Odradek, Ρώμη 2000.

Furlotti G., *Parma libertaria*, BFS, Πίζα 2001.

Fuschini I., *Arditi del popolo*, Longo, Ραβένα 1994.

Malatesta E., *Scritti antimilitaristi*, Segno libero, Καρράρα 1982.

Palazzino G., *Dal prefetto di Parma al gabinetto del ministro dell'interno. Le barricate attraverso i dispacci dei tutori dell'ordine*, Silva, Συλλογή 2002.

Picelli G., *Unità e riscossa proletaria*, Tipografia Ettore Pelati, Πάρμα 1922.

Rochat G., *Gli Arditi della grande guerra*, Libreria Editrice Goriziana, Μιλάνο 1981.

Rossi M., *Arditi non gendarmi! Dall'arditismo di guerra, agli arditi del popolo. 1917-22*, BFS, Πίζα 1997.

Spriano P., *Storia del Partito Comunista: da Bordiga a Gramsci*, Einaudi, Τορίνο 1967.

«Ακόμα και στη συνοικία του Ολτρετορρέντε οι υπηρεσίες σταδιακά βελτιώνονται: συλλογή και διανομή των τροφίμων, χώροι ιατρικής περίθαλψης, κουζίνες, περιφρούρηση, πληροφόρηση. Η βεβαιότητα της νίκης ήταν ένα πολύ σημαντικό στοιχείο για την επιτυχία του ένοπλου αγώνα και αυτή η βεβαιότητα υπήρχε στον καθένα και στον απόλυτο βαθμό. Στα σπίτια γινόταν η κατασκευή αυτοσχέδιων εκρηκτικών, μαχαιριών, καθώς και η προετοιμασία οξέων. Από το παράθυρο ενός φτωχόσπιτου, ένα κορίτσι δεκαεπτά ετών ύψωσε ένα τσεκούρι και κουνώντας το φώναξε στους συντρόφους στο δρόμο: «Αν έρθουν, εγώ είμαι έτοιμη». Στις γυναίκες μοιράστηκαν δοχεία γεμάτα με πετρέλαιο και βενζίνη, καθώς, βάσει του σχεδίου, εάν οι φασίστες κατάφερναν τελικά να εισέλθουν στη συνοικία, η μάχη θα δινόταν από δρόμο σε δρόμο, από σοκάκι σε σοκάκι, από σπίτι σε σπίτι, δίνοντας όσο αίμα χρειαστεί, ρίχνοντας εύφλεκτα υγρά εναντίον των μελανοχιτώνων, μέχρι το κάψιμο και την ολοσχερή καταστροφή των θέσεων.»

ISBN 978-618-80244-0-3